

บทที่ 4

ทฤษฎีในฐานะแนวทางในการศึกษาสังคม

คุณค่าในทางเบิกสติปัญหาของทฤษฎี

ในการพิจารณาทฤษฎีของมาร์กซ์ ในบทที่แล้ว เราได้พิจารณาข้อเสนอของมาร์กซ์ตามตัวอักษรที่เขาเขียน นั่นคือ ศึกษาถึงอิทธิพลอันเป็นตัวกำหนดพลังทางการผลิตและรากฐานทางเศรษฐกิจไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเราได้ชี้ประเด็นให้เห็นว่ามาร์กซ์ตั้งใจจะให้ทฤษฎีของเขาเป็นเสมือนข้อเสนอจำเพาะเจาะจง ในเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งใช้ได้กับประเทศอังกฤษและยุโรปตะวันตกเป็นสำคัญ มาร์กซ์เองได้กล่าวถึงคุณสมบัติของทฤษฎีของตนไว้อย่างชัดเจนว่า “ดังนั้น กล่าวได้ว่าความไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ทางประวัติศาสตร์ของขบวนการนี้ จำกัดพิเศษ127เฉพาะสำหรับประเทศในยุโรปตะวันตก”¹ โดยอาศัยหลักฐานของสังคมเหล่านี้แล้ว มาร์กซ์ได้เสนอแนะว่า ในระยะยาว ความตึงเครียดระหว่างพลังแห่งการผลิต และความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินจะจำแนกแยกแยะตัวของมันเองได้ เมื่อพลังแห่งการผลิตได้พัฒนาต่อไป แม้ว่าข้อเสนอนี้จะเป็นการพิจารณาโดยอาศัยประวัติศาสตร์ของยุโรปตะวันตกเป็นเกณฑ์ แต่ข้อเสนอนี้ก็อาจนำมาใช้เสมือนสมมติฐานในการชี้แนะแนวทางการวิเคราะห์สังคมอื่น ๆ ด้วย ในการที่เราเน้นศึกษาคุณค่าในเชิงเบิกสติปัญหาของทฤษฎีของมาร์กซ์ เราจำเป็นต้องใช้วิธีการศึกษาแบบขยายความเข้าช่วยด้วยบ้างเหมือนกัน และในที่นี้จดหมายของเองเกลส์ อาจนับได้ว่าจะให้ประโยชน์มากที่สุดทีเดียว²

เองเกลส์เชื่อว่ากฎระเบียบต่าง ๆ ทางสถาบันของสังคมหนึ่งในความสัมพันธ์แบบสายการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อกันและกัน การจัดลำดับก่อนหลังของ ความสำคัญในอำนาจบังคับบัญชาขึ้นอยู่กับขอบเขตของการผลิตโดยเฉพาะและระเบียบกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจโดยทั่วไป อิทธิพลประเภทที่สองคือระเบียบกฎเกณฑ์ทางการเมืองและทางกฎหมาย และอิทธิพลประการที่สามคือเรื่องของอุดมการณ์เช่นเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนา เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ในการถกเถียงเกี่ยวกับการกระทำระหว่างกันของการพัฒนาเศรษฐกิจกับอำนาจรัฐ เองเกลส์ได้พิจารณาประเด็นที่เป็นไปได้ 3 ประเด็นคือ

- 1) อำนาจรัฐอาจจะเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจได้
- 2) อำนาจรัฐอาจจะชะลอและต่อต้านการพัฒนาเศรษฐกิจ
- 3) อำนาจรัฐอาจช่วยขยายทิศทางและลักษณะของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

ซึ่งประเด็นที่สามนี้ในบั้นปลายอาจเข้าไปรวมกับประเด็นที่หนึ่งได้ ตามทฤษฎีของตนเองเองเกลส์ การกระทำระหว่างกันระหว่างพลังสองพลังที่ไม่เท่าเทียมกันจะอุบัติขึ้น กล่าวคือ การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะพัฒนาไปเป็นพลังที่เข้มแข็งกว่าในระยะยาว อย่างไรก็ตาม เองเกลส์ก็ได้ปฏิเสธว่า “ในหลาย ๆ กรณี อำนาจทางการเมืองสองและสามอำนาจสามารถสร้างความหายนะอย่างใหญ่หลวง กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และทำให้สูญเสียพลังงาน และวัตถุบอยอย่างมหาศาล”³

กระบวนการในทำนองเดียวกันนี้อุบัติขึ้นในด้านกฎหมาย “ทันทีที่การแบ่งงานตามหน้าที่แบบใหม่ซึ่งได้สร้างนักกฎหมายอาชีพขึ้นมาและได้กลายเป็นความจำเป็น ส่วนในขอบเขตของงานอื่นซึ่งเป็นอิสระโดยทั่วไปแล้วขึ้นอยู่กับการผลิตและการค้า เปิดกว้างมากขึ้น และยังมีมีความสามารถพิเศษในการตอบสนองต่อขอบเขตต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย”⁴ เพื่อเพิ่มความกระจ่างชัดของทฤษฎีนี้ เองเกลส์เสนอแนะว่า “...ตุลาการจินตนาการว่าตนกำลังดำเนินการกับข้อเสนอแบบก่อนประสบการณ์ แต่ขณะเดียวกันข้อเสนอเหล่านี้ความจริงแล้วเป็นเพียงผลสะท้อนทางเศรษฐกิจเท่านั้น ดังนั้นทุกอย่างจึงกลับตาลปัตรไปหมด”⁵ นอกจากนี้ “ทฤษฎีเชิงอุดมการณ์นี้ มีปฏิกริยาโต้ตอบ ต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และในขอบเขต อันจำกัดที่แน่นอนอาจทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจขยายตัวด้วย”⁶ ดังนั้นตามทฤษฎีของตนเองเกลส์ โครงสร้างทางเศรษฐกิจเน้นการใช้ลำดับความสำคัญก่อนหลังอย่างมีเหตุมีผล “ในบั้นปลาย” หรือในระยะยาว ปริมาณทางการเมืองและกฎหมายเป็นสิ่งที่หนุนช่วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจและในระยะสั้นจะช่วยขยายเส้นทางแห่งการพัฒนา ยังมีปริมาณอื่นอีกอย่างหนึ่งนั่นคือ ปริมาณที่อยู่นอกเหนือจากการผลิต สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นอิทธิพลประเภทที่สาม

“สำหรับขอบเขตของอุดมการณ์ ซึ่งยังคงล่องลอยอยู่ในอากาศ อันได้แก่ ศาสนา ปรัชญา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีจุดกำเนิดมาก่อนยุคประวัติศาสตร์ และได้ถูกค้นพบ ดำรงอยู่ และเป็นที่แพร่หลายในยุคประวัติศาสตร์ มันเป็นสิ่งที่เราควรจะเรียกว่าสิ่งลวงโลกในปัจจุบัน มโนทัศน์อันจอมปลอมต่างๆ เกี่ยวกับธรรมชาติก็ดี ความเป็นอยู่ของมนุษย์ กิติ ภูตผีปีศาจ หรืออำนาจแห่งเวทย์มนตร์กิติ ส่วนใหญ่แล้วอาจจัดได้ว่าเป็นเพียงส่วนประกอบทางเศรษฐกิจระดับต่ำ ในยุคก่อนประวัติศาสตร์นั้น ถูกกำหนดเงื่อนไขและมีสาเหตุมาจากมโนทัศน์อันจอมปลอมเกี่ยวกับธรรมชาติเหล่านี้เอง และแม้ว่าความจำเป็นทางเศรษฐกิจจะเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญไปสู่ความรู้อันก้าวหน้าในเรื่องของธรรมชาติและมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็ตาม แต่ความพยายามค้นหา

สาเหตุต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจของเรื่องไร้สาระโบราณทั้งหมดนั้น น่าจะเป็น การคุยโวโอ้อวดทางวิชาการเสียมากกว่า ประวัติศาสตร์ของศาสตร์ก็คือ ประวัติศาสตร์ของการค่อย ๆ กวาดล้างเรื่องไร้สาระนี้ หรือเป็นเรื่องของการ เข้ามาแทนที่โดยสิ่งใหม่ แต่ทว่ามีความไร้สาระ ที่น่าเยาะเย้ยน้อยลง ประชาชนที่สนใจเรื่องนี้ กลายเป็นส่วนหนึ่งที่พิเศษ ในการแบ่งงานกันทำ และจะต้องทำงานในสาขาที่เป็นอิสระ และตราบเท่าที่พวกเขาจัดตั้งกลุ่มอิสระ ขึ้นภายในการแบ่งงานกันในสังคม การผลิตรวมทั้งข้อผิดพลาดต่าง ๆ ของ พวกเขาก็จะมีผลสนองตอบต่อพัฒนาการของสังคมทั้งหมด แม้กระทั่งต่อ พัฒนาการทางเศรษฐกิจเองก็ตาม แต่ก็เช่นเดียวกันคือพวกเขาเองก็จะตกอยู่ ภายใต้อิทธิพลของพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่ครอบงำอยู่ในสังคม ⁷

ในข้อเสนอกึ่งเองเกลส์ได้กล่าวถึงตามความเป็นจริงแล้วพัฒนาการทางเศรษฐกิจ จะสำแดงตัวของมันเองออกมา “ในบั้นปลาย” นั่นคือ ในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีหลัก ประกันใด ๆ ว่า (ในช่วงระยะเวลาที่กำหนดให้ เป็นต้นว่า ช่วงระยะเวลาที่สั้นกว่าระยะยาว) สัมพันธภาพระหว่างขอบเขตต่าง ๆ จะแสดงให้เห็นแบบแผนของสายการบังคับบัญชาซึ่งสืบ เนื่องมาจากมันในฐานะแนวโน้มระยะยาว ดังนั้น ข้อเสนอนี้จึงให้แนวทางไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ต่อปัญหาระยะสั้น และยังชี้ให้เห็นว่า การที่จะนำเอาวิธีการทางทฤษฎีของมาร์กซ์มาใช้ได้อย่าง ได้ผลมากที่สุดอาจทำได้โดยการเปิดโอกาสให้มีความสัมพันธ์ระหว่างขอบเขตที่แยกออกจากกัน โดยชั่วคราวนั้นคือ การสร้างปัญหาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ร่วมกัน แนวทาง พิจารณานี้ช่วยให้นักศึกษาสนใจเรื่องราวทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็ต้องพิจารณาความ สัมพันธ์ของเศรษฐกิจกับตัวแปรอื่น ๆ ด้วย นี่ก็คือคุณค่าในเชิงเบสิกสติปัญญาของมโนทัศน์แบบ วัตถุนิยมของมาร์กซ์ ในการวิเคราะห์เหตุการณ์ในยุคสมัยของมาร์กซ์ ดังที่ปรากฏในข้อเขียน ในเชิงนักหนังสือพิมพ์นั้น มาร์กซ์ได้ใช้แนวความคิดแบบนี้ เขาไม่ได้ตีขลุมโดยอัตโนมัติว่า เหตุการณ์ทางการเมืองเป็นผลมาจากมูลเหตุทางเศรษฐกิจเสมอไป ตรงกันข้าม มาร์กซ์ พิจารณาความสัมพันธ์เหล่านั้นในเชิงประจักษ์ และถึงกับสืบเสาะไปถึงอิทธิพลทางการเมืองที่มี ต่อเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจอีกด้วย นี่คือข้อเท็จจริงที่เราไม่อาจสรุปได้จากการกำหนดทฤษฎี ทั่ว ๆ ไป ดังนั้นจากการเปรียบเทียบข้อเขียนทางทฤษฎีกับข้อเขียนแบบนักหนังสือพิมพ์ของ มาร์กซ์แล้ว เราจะประจักษ์แจ้งว่ามโนทัศน์เกี่ยวกับสังคมของเขา ตลอดจนการเปลี่ยนแปลง ทางประวัติศาสตร์ของสังคมเหนือสิ่งอื่นใด เสมือนว่าเป็น “แนวทางในการศึกษา แต่ทว่ามิได้ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างทฤษฎีตามอย่างพวกที่นิยมวิธีการของเฮเกล (Hegelian)” ⁸

ข้อเขียนเชิงทฤษฎี

ในคำนำของหนังสือ *A Contribution to the Critique of Political Economy* มาร์กซ์ได้เขียนไว้ว่า “ความสัมพันธ์ทางกฎหมาย รวมทั้งรูปแบบต่าง ๆ ของรัฐนั้นเราไม่อาจที่จะเข้าใจได้ในก้าวของมันเอง และก็ไมอาจที่จะอธิบายได้โดยสิ่งที่เรียกว่าความก้าวหน้าแห่งความคิดของมนุษย์ โดยทั่วไป...”⁹ ในช่วงนั้น ถือว่าข้อเขียนนี้เป็นข้อเสนอเกี่ยวกับความสำคัญที่มีลักษณะปฏิบัติของวิชาสังคมศาสตร์¹⁰ การทำความเข้าใจว่ากฎระเบียบต่าง ๆ ทางสถาบันของสังคมจะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน และมีได้มีพัฒนาการโดยเป็นอิสระจากกันนั้น ถือได้ว่าเป็นการค้นพบเชิงแพร่ขยาย มาร์กซ์ได้พัฒนาทฤษฎีนี้ในข้อเสนอต่าง ๆ อันกระจัดจางชดามากมาย และข้อเสนอเหล่านี้ได้เป็นเครื่องชี้นำการศึกษาค้นคว้าในช่วงต่อมาของชีวิตของมาร์กซ์ ข้อเสนอเหล่านี้มีอะไรบ้าง ในการที่จะตอบคำถามนี้ เราจำเป็นต้องทราบพื้นฐานบางประการต่อไปนี้

1. ในการผลิตทางสังคม มนุษย์จะก้าวไปสู่ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่แน่นอนซึ่ง เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่อาจจะทิ้งไปเสียได้ และไม่ขึ้นต่อเจตนาของมนุษย์
2. ในทางกลับกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้จะสอดคล้องกับระยะเวลาอันแน่นอนแห่งการเจริญเติบโตของพลังทางการผลิตของสังคม
3. ผลรวมของความสัมพันธ์ของการผลิตเหล่านี้ ความจริงแล้วก็คือรากฐานทางสังคมของรูปแบบต่าง ๆ ของความสำนึกทางสังคมโดยทั่ว ๆ ไป และเป็นรากฐานของโครงสร้างส่วนบนทางกฎหมายและการเมืองโดยเฉพาะ
4. อัตราของการพัฒนาของพลังทางการผลิต จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะบางประการ ของความสามารถเข้ากันได้ของความสัมพันธ์ทางการผลิต หรือความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินที่ดำรงอยู่
5. ณ ระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง พลังทางการผลิตจะกลายเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกันกับความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินที่ดำรงอยู่ ความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินจักไม่สอดคล้องกับพลังทางการผลิตที่เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ อีกต่อไป และจะไม่สามารถสร้างโครงข่ายให้แก่ความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้งอีกต่อไปได้
6. ข้อโต้แย้งนี้ยังผลให้เกิดวิกฤตการณ์และยุคแห่งการปฏิวัติทางสังคมได้อุบัติขึ้น การปฏิวัติทางสังคมหมายถึงการที่สังคมแปรเปลี่ยนไปในทุก ๆ ด้าน เป็นต้นว่า รากฐานทางเศรษฐกิจ ลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคม และเนื้อหาวัฒนธรรมของสังคมจักเปลี่ยนแปลงไป

ข้อเสนอเชิงทฤษฎีทั้งหกประการนี้เป็นสมมติฐานของมาร์กซ์ซึ่งอาจประยุกต์ใช้กับสังคมโดยทั่วไป ข้อเสนอเหล่านี้อาจนำไปศึกษาโครงสร้างและกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมใด ๆ ก็ได้ เราจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ ๆ ซึ่งมีกลไกตามข้อเสนอในข้อ 5 และ 6 ได้อย่างไร มาร์กซ์ตอบคำถามนี้ในลักษณะทั่ว ๆ ไปคือ

1. ในการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เราจะต้องจำแนกความแตกต่างระหว่าง “การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุของสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจแห่งการผลิตซึ่งจะถูกกำหนดโดยความเที่ยงตรงของธรรมชาติวิทยา รวมทั้งกฎหมาย การเมือง ศาสนา สุนทรียศาสตร์ หรือปรัชญา กล่าวอย่างย่อ ๆ ก็คือ รูปแบบต่าง ๆ ของอุดมการณ์ซึ่งมนุษย์รู้สึกถึงความขัดแย้งนี้และแก้ปัญหาโดยวิธีการต่อสู้”¹¹

2. อย่าด่วนตัดสินสังคม ๆ หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งโดยพิจารณาเฉพาะเพียงความสำคัญของสังคมนั้น ๆ

“เหมือน ๆ กับที่ความคิดเห็นของบุคคลแต่ละคนหาได้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เขาคิดเกี่ยวกับตัวเองไม่ ดังนั้นเราจึงมีอาจตัดสินใจช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยความสำคัญในขณะนั้นได้...”¹²

ในการทำความเข้าใจอย่างถ้อยแท้เกี่ยวกับสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องศึกษา ความสำคัญอย่างรอบด้าน

3. ในการที่จะอธิบาย ความสำคัญของสังคมในหลาย ๆ ด้านนั้น เราจะต้องไม่ถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นโครงสร้างอันเป็นอิสระต่อกันและกัน และมีพัฒนาการในลักษณะที่คงที่เท่านั้นตรงกันข้ามเราต้องอธิบายสิ่งเหล่านี้ในลักษณะที่มันมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกันและขึ้นอยู่กับความตึงเครียดระหว่างพลังทางการผลิตและความสัมพันธ์ของการผลิต

4. อย่าคาดหวังว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติในสังคม トラบเท่าที่พลังทางการผลิตยังคงพัฒนาไปในขณะที่ความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินยังคงดำรงอยู่ สิ่งสำคัญยิ่งที่จะขัดขวางการพัฒนานี้ได้แก่ วิกฤตการณ์ของ “การผลิตเกิน มากเกินไป” จะเป็นสัญญาณเตือนภัยที่สำคัญและเตือนให้ทราบว่าการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในระบบอาจเป็นไปได้เพื่อความอยู่รอด

แน่นอนที่กฎเกณฑ์เหล่านี้ค่อนข้างจะเป็นเรื่องของนามธรรมมากทีเดียว ซึ่งทำให้นักศึกษาต้องยุ่งยากใจในการตีความสิ่งเหล่านี้ให้เป็นเรื่องทางเทคนิคในการวิจัย ในขณะที่

เดียวกัน กฎเกณฑ์เหล่านี้ถือเป็นเสมือนป้ายบอกทิศทางกว้าง ๆ ที่สำคัญและเป็นสิ่งจำเป็น เช่น จุดที่จะแยกออกไปจากเดิม สำหรับแนวทางการศึกษาทั่ว ๆ ไปของมาร์กซ์ ความต่อเนื่อง เชื่อมโยงของแง่มุมต่าง ๆ ของระบบสังคมที่เราจะต้องศึกษาถือได้ว่าเป็นความสำคัญขั้นปฐม

ประการแรก มาร์กซ์กำชับให้นักศึกษาให้ความสนใจต่อเทคโนโลยี กิจกรรมทางการผลิตของมนุษย์ชี้ให้เห็นถึงวิถีทางในการจัดการกับธรรมชาติของตน กระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่งซึ่งมนุษย์ใช้ในการธำรงรักษาตนเองไว้นั้นจักก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เท่า ๆ กับมโนทัศน์ทางจิตใจของมนุษย์เอง มาร์กซ์เชื่อว่า ในทางปฏิบัติ กลยุทธ์ที่ดีเลิศในการศึกษารากฐานทางเศรษฐกิจของสังคมหนึ่ง และจากนั้นก็ศึกษาต่อไปในส่วนของอุดมการณ์ซึ่งมี “ความเคลือบคลุม” มากกว่า ภายในปริมณฑลของการผลิต นักสังเกตการณ์ที่มีความสามารถและพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามทวิสัยนั้นสามารถที่จะมองการณ์ไกลเกี่ยวกับพลังทางการผลิตซึ่งกำลังจำเริญเติบโตหรือว่ามันถูกจำกัดโดยโครงข่ายขององค์กรทางสังคมที่ดำรงอยู่ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ของพลังต่าง ๆ เหล่านี้อย่างน้อยจะมีอยู่ 2 ชั้นชั้นคือ กรรมกรหรือผู้ผลิตสินค้าซึ่งอยู่ในฐานะต่ำต้อยเพราะพวกเขาไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ในขณะที่เดียวกัน เจือนไซต่าง ๆ ซึ่งพลังแห่งการผลิตสามารถเติบโตได้อย่างต่อเนื่องได้แก่ เจือนไซในการครอบงำชนชั้นอีกชนชั้นหนึ่งซึ่งก็คือผู้เป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตนั่นเอง อำนาจของชนชั้นนี้เกิดจากความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และจะสังเกตเห็นได้จากการสำแดงออกในเชิงปฏิบัติในรูปของรัฐโดยเฉพาะ สัมพันธภาพระหว่างชนชั้นทั้งสองนี้เป็นสัมพันธภาพพื้นฐานของระบบและจะชี้ให้เห็นถึงจุดสำคัญแห่งความขัดแย้ง ตลอดจนบ่อเกิดของความเปลี่ยนแปลงด้วย นักสังเกตการณ์จะต้องไม่คาดหวังว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบในลักษณะปฏิวัติขึ้นตราบใดที่การต่อสู้ของกรรมกรยังขาดลักษณะทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้เช่นกันถ้าหากพลังแห่งการผลิตมิได้พัฒนาไปอย่างเพียงพอที่จะก่อให้เกิดพื้นฐานทางเทคนิคที่จำเป็นสำหรับสังคมใหม่

แนวทางการศึกษาโดยทั่วไปเกี่ยวกับการมีชีวิตรทางสังคมและความสำนึกทางสังคม

เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างการมีชีวิตรทางสังคมและความสำนึกทางสังคม มาร์กซ์ได้สมมติให้มีขั้นตอนหนึ่งซึ่งเป็นขั้นที่ทั้งสองสามารถรวมกันเป็นเอกภาพได้ ก่อนที่จะเกิดการแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะอย่างระหว่างกิจกรรมทางวัตถุและกิจกรรมทางสมองของมนุษย์ “การทำ” และ “การผลิต” ของคนเรายังเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันอย่างแยกจากกันมิได้ ดังนั้น ในขณะที่กิจกรรมของมนุษย์ทุกประเภทมีส่วนผสมผสานกันระหว่างสิ่งที่มีลักษณะแบบการเมือง, ปทัสถาน, ศาสนาและสุนทรียศาสตร์ สิ่งเหล่านี้จึงไม่อาจแบ่งแยกออก

จากกันอย่างชัดเจน ดังที่มาร์กซ์กล่าวว่า สิ่งเหล่านี้เป็น “สิ่งที่ไหลออกมาโดยตรงจากพฤติกรรมทางวัตถุ”¹³ นั่นเอง ภายใต้สถานะเหล่านี้ จึงไม่มีบุคคลใดหรือกลุ่มบุคคลใดเป็นผู้ดำเนินการทางอาชีพเกี่ยวกับการเมือง กฎหมาย ศาสนา ศิลปะ ฯลฯ กิจกรรมทางสมองก็ยังมีได้แยกออกจากกิจกรรมทางการผลิตโดยทั่ว ๆ ไปของมนุษย์ ดังนั้นมันจึงไม่อาจดำรงอยู่ได้อย่างเป็นอิสระ ความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิตที่ดำรงอยู่ระหว่างปัจเจกชนทั้งหลายจะปรากฏออกมาในรูปของความสัมพันธ์ทางการเมืองและกฎหมายพร้อม ๆ กัน

การแบ่งงานแบบใหม่จะเปลี่ยนสถานะแห่งความสัมพันธ์เหล่านี้ มาร์กซ์ได้อธิบายให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงนี้ว่า

“...ความสัมพันธ์เหล่านี้ (ทางการเมืองและกฎหมาย) จำต้องมีการดำรงอยู่
อย่างเป็นอิสระต่อปัจเจกบุคคล หรืออาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าว
สามารถปรากฏให้เห็นได้ก็เพียงแต่ในรูปของมโนทัศน์เท่านั้น ข้อเท็จจริงที่ว่า
สิ่งที่เป็นสากลและมโนทัศน์เหล่านี้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นเสมือนอำนาจอันลึกลับ
นั้นเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการดำรงอยู่อย่างอิสระตามความสัมพันธ์อันแท้จริง
ของสิ่งเหล่านี้ปรากฏออกมา นอกจากนั้นการยอมรับนี้ยังถูกนักรัฐศาสตร์
และตุลาการสร้างความถูกต้องให้ และได้รับการพัฒนาต่อไป และพวกเขาจะ
ยึดมั่นอยู่กับมโนทัศน์เหล่านี้ซึ่งเป็นผลประการหนึ่งจากการแบ่งงานและคน
พวกนี้จะพิจารณาามโนทัศน์เหล่านี้มากกว่าที่จะพิจารณาความสัมพันธ์ของการ
ผลิตอันเป็นพื้นฐานที่แท้จริงของความสัมพันธ์ทางทรัพย์สิน”¹⁴

พร้อม ๆ กับการแบ่งงาน ส่วนต่าง ๆ ที่แยกตัวออกมาแต่ก็ยังคงพึ่งพาอาศัย
กันซึ่งอุบัติขึ้นมาก็ยังคงถือว่ามีลักษณะ การเปลี่ยนแปลงตลอดจนมีพัฒนาการที่ขึ้นอยู่กับความ
สัมพันธ์แห่งการผลิตที่ดำรงอยู่ ตัวอย่างเช่น มาร์กซ์อ้างว่ามโนคติ (ความคิด) ในเรื่องของการ
ปกครองในทุกยุคทุกสมัยย่อมเป็นมโนคติของชนชั้นผู้ปกครอง ชนชั้นนี้มีอำนาจในการ
จัดการปัจจัยการผลิตทางวัตถุได้ตามอำเภอใจ และยังคงปัจจัยการผลิตทางด้านจิตใจอีกด้วย
พวกนี้พยายามที่จะยึดยึดมโนทัศน์เหล่านี้ให้กับพวกที่มีได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินใด ๆ และ
ปราศจากอำนาจบังคับบัญชา มโนทัศน์ที่ครอบงำอยู่นั้นหาใช้สิ่งอื่นใดไม่ นอกจากเป็นการ
สำแดงออกทางจิตใจของความสัมพันธ์แห่งการผลิตที่ครอบงำอยู่ ชนชั้นปกครองไม่มีความจำเป็น
ที่จะต้องพัฒนาหรือเผยแพร่มโนทัศน์เหล่านี้ด้วยตนเอง การแบ่งงานจะก่อให้เกิดนัก
อุดมการณ์ ซึ่งเป็นคนกลุ่มพิเศษขึ้นมากลุ่มหนึ่งโดยมีความสนใจอย่างยิ่ง และเป็นบ่อเกิดของ

การดำรงชีวิตที่จะพัฒนาและทำให้เกิดภาพลวงตาเกี่ยวกับชนชั้นปกครอง รวมทั้งในทาง
อุดมการณ์ก็จักพยายามปกป้องผลประโยชน์ของชนชั้นตนอีกด้วย

ดังนั้น เราอาจคาดคะเนได้ว่าจะมีคนกลุ่มหนึ่งคือสักอูตมการณ์อาชีพ
(professional ideologists) ซึ่งเป็นพวกที่จะแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ของชนชั้นที่มีอิทธิพล ใน
ขณะเดียวกันเราจะต้องไม่ตีขลุมเอาว่าชนชั้นปกครองกับกระบอกเสียงของพวกเขาที่มีสัมพันธ
ภาพต่อกันโดยตรง ตรงกันข้ามอาจเป็นไปได้ว่าสัมพันธภาพของทั้งสองกลุ่มมีลักษณะแตกต่าง
ไม่มีความเป็นมิตรต่อกันหรืออาจเป็นปฏิปักษ์ซึ่งกันและกันก็ได้ อย่างไรก็ตามความแตกต่างนี้ก็มี
มีขอบเขตจำกัด ในตอนหนึ่งในการพิจารณาปัญหาในช่วงต้น ๆ มาร์กซ์อ้างว่าเมื่อมีความขัด
แย้งเกิดขึ้นโดยที่ผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองตกอยู่ในภาวะอันตรายแล้ว ผลประโยชน์นี้จะ
ฟันฝ่าอุปสรรคได้เสมอ ความแตกแยกจะมลายหายไปพร้อม ๆ กับภาพลวงตาที่วามโนทัศน์
ในเรื่องการปกครองมิได้เป็นมโนทัศน์ของชนชั้นปกครองและมีอำนาจแตกต่างจากชนชั้นนี้¹⁵

จากข้อถกเถียงดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าลักษณะพิเศษทางทฤษฎีของมาร์กซ์นั้นอาจ
นำมาใช้ในฐานะแนวทางในการพิจารณาปัญหาเชิงระเบียบวิธีศึกษาโดยทั่ว ๆ ไปได้ ประเด็น
สำคัญในที่นี้ไม่ได้อยู่ที่การทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างลดรูปลงเหลือเพียงแง่มุมของเศรษฐกิจเท่านั้น
แต่จักต้องเปิดเผยให้เห็นถึงสัมพันธภาพระหว่างปริมณฑลทางเศรษฐกิจกับปริมณฑลอื่น ๆ ใน
สังคม

การที่เราจะรู้ว่ามาร์กซ์ใช้มโนทัศน์ทั่วไปเหล่านี้ได้อย่างไรนั้น ข้อเขียนแบบนัก
หนังสือพิมพ์ เป็นสิ่งซึ่งเราควรจะนำมาพิจารณา ในข้อเขียนเหล่านี้ มาร์กซ์ไม่เพียงแต่
พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับแรงงานเท่านั้น หากแต่ยังพิจารณาชนชั้นต่าง ๆ ทั้งหมด
ของสังคม รวมทั้งชนชั้น “ที่เก่ากว่า” และชนชั้นกลาง นอกจากนี้ ความสนใจของมาร์กซ์ไม่
ได้เน้นที่วิถีการผลิตอย่างเดียว แต่ได้พิจารณาถึงปริมณฑลต่าง ๆ อย่างอื่นเกี่ยวกับพฤติกรรม
ทางสังคมเช่น การเมือง กฎหมาย เป็นต้น ข้อเขียนต่าง ๆ ของมาร์กซ์ที่เราจะพิจารณา
ในที่นี้ ได้แก่ 1) การต่อสู้ทางชนชั้นในฝรั่งเศส ระหว่างปี 1848 - 1850 2) บรูแมร์ที่ 18
ของหลุยส์ โบนาปาร์ต 3) เยอรมัน : การปฏิวัติและการต่อต้านการปฏิวัติ และ 4) สงคราม
กลางเมืองในฝรั่งเศส จากการยืนยันของเองเกลส์ เราเลือกผลงานเหล่านี้มาพิจารณาเพราะมัน
เป็นความพยายามครั้งแรกของมาร์กซ์ในการ “อธิบายประวัติศาสตร์ร่วมสมัยส่วนหนึ่ง โดยใช้
มโนทัศน์เกี่ยวกับภาวะวิสัยของตน โดยอาศัยสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นรากฐาน
ในผลงานเหล่านี้ เราอาจสังเกตวิธีการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังที่มาร์กซ์
เองไม่ประยุกต์ใช้กับปัญหาการปฏิวัติ

การต่อสู้ทางชนชั้นในฝรั่งเศส

มาร์กซ์ได้เขียนบทความนี้ขึ้นในปี 1850 ดังนั้นช่วงเวลาของการมองจึงสั้นคือประมาณ 2 ปี อะไรคือจุดแรกเริ่ม มาร์กซ์เริ่มการวิเคราะห์ที่ความสัมพันธ์ทางทรัพย์สิน (ไม่ได้เริ่มที่พลังทางการผลิต) จากนั้น ก็วิเคราะห์เกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองไม่ใช่พวกกระฎุมพีฝรั่งเศสที่ปกครองบ้านเมืองภายใต้สมัยของหลุยส์ฟิลิปป์ แต่เป็นก๊ก ๆ หนึ่งของพวกนี้เท่านั้น นั่นคือก๊กของนายธนาคาร ผู้มีอิทธิพลในด้านการแลกเปลี่ยนหุ้น ยักษ์ใหญ่ที่คุมกิจการรถไฟ เจ้าของเหมืองแร่ถ่านหิน เหล็ก และป่าไม้ ตลอดจนเจ้าของที่ดินจำนวนหนึ่ง รวมเรียกว่าอภิชนาธิปไตยทางการเงิน (finance aristocracy) มาร์กซ์พิจารณาจุดหมายปลายทางของชนชั้นนี้หรือหากจะกล่าวอย่างตรงไปตรงมาก็คือ ก๊ก ๆ หนึ่งของชนชั้นซึ่งมีอำนาจปกครองก่อนที่จะมีการต่อสู้ทางชนชั้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1848 พวกอภิชนาธิปไตยทางการเงินนี้มีอำนาจในนามของหลุยส์ฟิลิปป์ บงการการออกกฎหมายในรัฐสภาแจกจ่ายตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์การยาสูบ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มใด ๆ ในชนชั้นหนึ่ง ๆ (คือไม่จำเป็นว่าจะเป็ชนชั้นนั้น ๆ ทั้งหมด) ที่สามารถยึดกุมอำนาจได้ การให้ความสนใจอย่างจำกัดในปริวิตลของเศรษฐกิจจะเห็นได้ง่าย ๆ จากการอธิบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจซึ่งคนกลุ่มนี้กำลังดำเนินการอยู่อย่างเข้มแข็ง ดังนั้น มาร์กซ์จึงได้แยกกลุ่มอีกกลุ่มหนึ่งภายในชนชั้นนี้ออกมาต่างหาก โดยเรียกว่ากลุ่ม กระฎุมพีอุตสาหกรรม (industrial bourgeoisie) กลุ่มนี้ไม่ได้ปกครอง แต่จัดตั้งฝ่ายค้านในลักษณะที่เป็นทางการขึ้นมา และกลุ่มนี้จะประกอบเป็นเสียงส่วนน้อยในรัฐสภานอกจากนี้กระฎุมพีน้อยและพวกชาวไร่ชาวนาจะถูกจัดออกไปจากอำนาจทางการเมืองเช่นเดียวกับตัวแทนทางอุดมการณ์, กระทบความเสี่ยงของกลุ่มฝ่ายค้าน, ผู้ชำนาญการ, ทนายความ, แพทย์ ฯลฯ ดังนั้น เราก็คงเห็นภาพคร่าว ๆ ของกลุ่มย่อยที่สำคัญ ๆ ของกระฎุมพี ตลอดจนพวกที่เป็นปากเสียงให้พวกนี้

อย่างไรก็ตาม ในการที่เราจะทำความเข้าใจโครงสร้างทางชนชั้นในช่วงนี้ได้ การจำแนกกลุ่มสำคัญ ๆ ของพวกกระฎุมพีออกเป็น 2 กลุ่มสำคัญคือกลุ่มอุตสาหกรรมและกลุ่มการเงิน ย่อมไม่เป็นการพอเพียง แต่จำเป็นต้องพิจารณาบทบาทและปัญหาต่าง ๆ ของกลุ่มอุตสาหกรรมในแง่ที่สัมพันธ์กับฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์สำคัญ คือ ชนชั้นกรรมกร ตามความเห็นของมาร์กซ์มีความคลี่คลาย 2 ประการ ซึ่งได้เพิ่มพูนความเด็ดเดี่ยวในการคัดค้านของกระฎุมพีอุตสาหกรรมต่อพวกอภิชนาธิปไตยทางการเงิน ประการแรกคือ การปกครองแต่เพียงฝ่ายเดียวของกลุ่มทางการเงินเพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัด ประการที่สองคือ ความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นของกลุ่มอุตสาหกรรมที่ว่าเครื่องมืออิทธิพลเหนือชนชั้นกรรมกรจะต้องรักษาไว้ให้ได้ใน “การกบฏในปี 1832 และ 1839 ซึ่งก่อให้เกิดการนองเลือด” (129) การต่อสู้ระหว่างกลุ่มอุตสาหกรรม

กับกลุ่มการเงินเกิดขึ้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะกระบอกเสียงของกลุ่มอุตสาหกรรม ลีออน ฟาเชอร์ (Leon Faucher) ...ได้ก่อสงครามทางปากกาโดยเขียนสนับสนุนกลุ่มอุตสาหกรรมต่อต้านการเก็บภาษี และผู้ได้ผลประโยชน์จากการเก็บภาษีซึ่งก็คือรัฐบาลนั่นเอง (129) การต่อสู้ของกลุ่มอุตสาหกรรมจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่คนกลุ่มนี้มีต่อกรรมกร ต่อเมื่อพวกเขาใช้อิทธิพลครอบงำบรรดากรรมกรได้แล้วเท่านั้น กลุ่มอุตสาหกรรมจึงจะสามารถคัดค้านกลุ่มการเงินเพิ่มมากขึ้นได้

พวกอภิชนาธิปไตยทางการเงินซึ่ง “ปกครองและออกกฎหมายโดยผ่านทางรัฐสภามีผลประโยชน์โดยตรงจากการที่รัฐต้องแบกรับภาระหนี้สิน การที่รัฐมีหนี้สิน ถือเป็นเป้าหมายที่พวกนี้คาดหวังให้เกิดขึ้น และถือเป็นแหล่งสำคัญในการเพิ่มพูนความมั่งคั่งของพวกตน” (129) กลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากการใช้เหล็กเหล็ยมโกลรัฐ นั่นคือจากการใช้กลไกฝ่ายตรงข้ามซึ่งเสียภาษีเพื่อรักษาดุลย์งบประมาณของรัฐบาลไว้ มิใช่ได้กำไรจากการผลิตสินค้าและการเบียดบังมูลค่าส่วนเกินจากกรรมกร กลุ่มกระฎุมพีฝรั่งเศสกลุ่มอื่น ๆ ที่มีได้เป็นกลุ่มผู้ปกครองเปิดโปงว่าได้มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงเกิดขึ้น กลุ่มอุตสาหกรรมเล็งเห็นว่าผลประโยชน์ของตนตกอยู่ในภาวะอันตราย พวกนายทุนน้อยพากันขัดเคือง ประชาชนก็พากันไม่พึงพอใจ ดังนั้นมาร์กซ์จึงวิเคราะห์โดยใช้ชนชั้นและกลุ่มย่อย ๆ ในชนชั้นเป็นพื้นฐาน รวมทั้งความสัมพันธ์ของกลุ่มคนเหล่านี้ที่มีต่อรัฐ และตัวแทนในทางอุดมการณ์ของพวกเขาด้วย แต่เดิมการวิเคราะห์ในทำนองนี้มักจะอ้างอิงถึงสภาพทางเศรษฐกิจอย่างจำกัด แต่บัดนี้ มาร์กซ์ได้นำปัจจัยทางเศรษฐกิจมาพิจารณาโดยได้ชี้ให้เห็นถึงเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจในระดับสากลที่เกิดขึ้น 2 ครั้งกล่าวคือ 1) โรคระบาดทำลายมันฝรั่ง และการที่พืชผลไม่อุดมสมบูรณ์ในช่วงปี 1845 และ 1846 ซึ่งมีผลให้เกิดความไม่สงบโดยทั่วไปในหมู่ประชาชน และ 2) วิกฤตการณ์ทางการค้าและการอุตสาหกรรม โดยทั่วไปในอังกฤษซึ่งเร่งให้เกิดการปฏิวัติเร็วขึ้น แต่ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากวิกฤตการณ์นี้ยังไม่ขยายตัวออกไปยังผืนแผ่นดินใหญ่ของทวีปยุโรปในช่วงที่เกิดการปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์

มาร์กซ์พยายามประเมินผลของวิกฤตการณ์ ตลอดจนทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันนำไปสู่ความไม่สงบดังต่อไปนี้ ความหายนะของการค้าและอุตสาหกรรมซึ่งทำให้การปกครองของพวกอภิชนาธิปไตยทางการเงินไม่อาจทนทานได้มากขึ้น กระฎุมพีฝ่ายตรงข้ามเติบโตขึ้นและเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเลือกตั้งใหม่ทั่วทั้งฝรั่งเศส ซึ่งอาจเป็นผลให้กลุ่มคนมีชัยชนะและได้เสียงข้างมากในรัฐสภา และอาจจะโค่นล้มการปกครองของกลุ่มการเงินลงไป และเหตุการณ์สุดท้ายคือ วิกฤตการณ์ทางอุตสาหกรรมในปารีสซึ่งเป็นผลให้ “กลุ่มผู้

ผลิตและผู้ค้าขนาดใหญ่ซึ่งในสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นไม่สามารถดำเนินธุรกิจใด ๆ ในตลาดต่างประเทศได้ จึงต้องหันกลับมาพึ่งตลาดภายในประเทศ” (133) การแข่งขันกันระหว่างพวกนี้กับเจ้าของร้านค้าขนาดเล็ก เป็นผลให้เจ้าของร้านค้าขนาดเล็กต้องล้มละลายมากมาย ซึ่งทำให้พวกนี้ก่อการปฏิวัติขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ มาร์กซ์ได้ชี้ให้เห็นว่า “สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นถึงขนาดมีการต่อสู้แบบประจันหน้ากันระหว่างประชาชนกับทหารกิติ กองทัพถูกปลดอาวุธโดยกองกำลังรักษาการที่เฉื่อยชา (ซึ่งเป็นกองกำลังของฝ่ายปฏิปักษ์ต่อกรรมพี) กิติ ระบอบกษัตริย์ในช่วงเดือนกรกฎาคม อันเป็นตัวแทนทางการเมืองของอภิชนาธิปไตย ทางการเงินโดยมีพระเจ้าหลุยส์ ฟิลิปป์เป็นหุ่นเชิดกิติ จะต้องหลีกทางให้กับรัฐบาลชั่วคราวได้อย่างไร” (133)

มาร์กซ์เห็นว่ารัฐบาลนี้ เป็นเสมือนการประนีประนอมกันระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ซึ่งโค่นล้มระบอบกษัตริย์ ภายใต้การนำของพระเจ้าหลุยส์ ฟิลิปป์ จุดสนใจตรงนี้จึงอยู่ที่พลวัตของความสัมพันธ์ทางชนชั้นในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อได้มีการจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้น ตัวแทนของกรรมพีก็ปฏิเสธที่จะประกาศเป็นสาธารณรัฐ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายที่ประกาศไว้อย่างชัดเจนของการปฏิวัติ มาร์กซ์ได้เขียนไว้ว่า “ในฐานะผลประการหนึ่งของการรวมศูนย์ทางการเมือง หากปารีสสามารถปกครองฝรั่งเศสทั้งหมดได้ กรรมกรในขณะที่มีการพลิกแผ่นดินปฏิวัติก็เท่ากับปกครองปารีสด้วย” (133) ในคราวนี้ กรรมกรอาจจะยึดมั่นในคำสัญญาต่อพวกกรรมพี พวกเขา (กรรมกร) จะต้องไม่ถูกหลอกหลวงอีกครั้งหนึ่งดังเช่นที่พวกเขาถูกหลอกหลวงในสมัยปี 1830 ซึ่งเป็นยุคที่กรรมกรต้องต่อสู้ให้กับพวกกรรมพี และแทนที่จะได้มาซึ่งสาธารณรัฐกลับเป็นว่ามีระบอบกษัตริย์เกิดขึ้นมาแทนที่ กรรมกรได้ต่อสู้กับอุปสรรคนานัปการในการลุกขึ้นสู้ทั้ง ๆ ที่มีได้กระทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเองแต่เพียงอย่างเดียว ในครั้งนี้ (ในเดือนกุมภาพันธ์ 1848) พวกกรรมกรได้เตรียมพร้อมที่จะเข้าร่วมต่อสู้ครั้งใหม่ และเพื่อให้ได้มาซึ่งสาธารณรัฐโดยการใช้อำนาจ จากนั้นรัสเพซ (Raspail) ผู้นำกรรมกรผู้หนึ่งจึงได้เข้าพบคณะรัฐบาล ณ Hotel de Ville ในนามของชนชั้นกรรมาชีพในปารีส รัสเพซเรียกร้องในรัฐบาลประกาศให้ฝรั่งเศสเป็นสาธารณรัฐ โดยได้กำหนดเวลาในการตัดสินใจไว้ 2 ชั่วโมง พร้อมกันนี้ก็ได้อธิบายไว้ว่าถ้ารัฐบาลไม่ประกาศภายในกำหนดเวลา เขาจะกลับมาอีกครั้งพร้อมกับเพื่อนกรรมกรอีก 200,000 คน ผลปรากฏว่ารัฐบาลยอมรับและได้ตกลงใจประกาศให้ฝรั่งเศสเป็นสาธารณรัฐตามเวลาที่กำหนด

การวิเคราะห์ของมาร์กซ์ในเรื่องนี้มุ่งที่ประเด็นทางการเมืองคืออำนาจ แต่ละชนชั้นจะใช้อำนาจที่ตนมีอยู่เพื่อบรรลุเป้าหมายของชนชั้นตน ในกรณีของกรรมพีอุตสาหกรรมเป้าหมายของพวกนี้ก็คือการกำจัดอำนาจของพวกอภิชนาธิปไตยทางการเงิน และใช้อำนาจ

การปกครองของกลุ่มคนแทน แม้ว่าเป้าหมายอันจำกัดนี้ยากที่จะบรรลุได้โดยปราศจากความช่วยเหลือของชนชั้นอื่น ๆ เช่นพวกกรรมกรน้อยและกรรมกรชีพในปารีสเป็นส่วนสำคัญ แต่กรรมกรที่อุตสาหกรรมเองก็ต้องประสบกับการเสียดายอยู่มาก กล่าวคือจะต้องให้พวกกรรมกรชีพต่อสู้กับฝ่ายตรงข้าม และในขณะเดียวกันก็ต้องขัดขวางกิจกรรมแบบปฏิวัติของกรรมกร ซึ่ง เป้าหมายที่ไม่ค่อยจำกัด และอันที่จริงแล้วเป้าหมายเหล่านี้เป็นสิ่งที่พวกกรรมกรชีพได้ประกาศไว้ก่อนแล้วว่าจะกระทำให้สำเร็จในช่วงต้น ๆ ของการต่อสู้ ซึ่งก็คือ สาธารณรัฐนั่นเอง ดังนั้นตามทฤษฎีของมาร์กซ์ การปฏิวัติครั้งนี้ดำเนินไปถึงขั้นนี้ได้เนื่องจากความกดดันของแนวร่วมที่ก้าวหน้าที่สุด นั่นก็คือชนชั้นกรรมกรชีพ กรรมกรที่ถูกกดดันให้ต้องยอมอ่อนข้อในระดับหนึ่ง และกรรมกรชีพได้เกิดขึ้นเป็นพรรคอิสระ อย่างไรก็ตาม มันก็มีทั้งดีและไม่ดี トラบเท่าที่ทั้งสองชนชั้นคงร่วมมือกันกำจัดอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยกันอยู่ ความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันก็จะไม่เกิดขึ้นอย่างเปิดเผย แต่เมื่อกรรมกรชีพแยกตัวออกไปได้แล้วก็จะ “ทำการทำลายต่อกรรมกรชีพในฝรั่งเศสทั้งปวงให้รับคำทำของตน”(134) ผลประการหนึ่งของเหตุการณ์การปฏิวัติก็คือกรรมกรชีพจะแสวงหาอำนาจการปกครองทางการเมือง ในทางตรงกันข้าม กรรมกรชีพจะได้รับประโยชน์การมีเงื่อนไขที่ดีขึ้นกว่าเดิมในการต่อสู้ของชนชั้นกรรมกรชีพนั่นก็คือ สาธารณรัฐกรรมกรชีพ

กระทรวงแรงงานถูกจัดตั้งขึ้นโดยปราศจากงบประมาณ และเจ้าหน้าที่ในการดำเนินงานและมีหน้าที่ในการหาหนทางปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชนชั้นกรรมกรชีพ พวกกรรมกรคิดที่พวกเขาสามารถปลดปล่อยตนเองอย่างเคียงป่าเคียงไหลกับพวกกรรมกรชีพได้แต่นั้นเป็นเพียงภาพลวงตาต่างหาก “พัฒนาการของกรรมกรชีพอุตสาหกรรมโดยทั่ว ๆ ไป ถูกกำหนดโดยพัฒนาการของกรรมกรชีพอุตสาหกรรม ภายใต้อิทธิพลนี้เท่าที่กรรมกรชีพจะตกลงผลประโยชน์ในการดำรงอยู่ในระดับชาติได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจักสามารถยกระดับการปฏิวัติขึ้นสู่ระดับชาติได้ และพวกกรรมกรชีพนี้เองที่สามารถสร้างปัจจัยในการผลิตอันทันสมัย ซึ่งจะกลายเป็นปัจจัยหลาย ๆ ประการที่จะช่วยปลดปล่อยตนเองโดยการปฏิวัติ” (136)

แต่ความสัมพันธ์ทางอุตสาหกรรมสมัยใหม่ มิได้เกิดขึ้นทั่วทั้งประเทศฝรั่งเศส ดังนั้น กรรมกรที่อุตสาหกรรมจึงมิได้มีอำนาจครอบคลุมในขอบเขตทั่วประเทศ จะมีอยู่ก็แต่เพียงในปารีส และอำนาจของชนชั้นกรรมกรชีพเองก็อยู่ในลักษณะเดียวกัน ในส่วนอื่น ๆ ของฝรั่งเศสนั้น กรรมกรจะอยู่อย่างกระจัดกระจายตามศูนย์กลางอุตสาหกรรมขนาดเล็ก และมีอำนาจไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนชาวไร่ชาวนาและกรรมกรน้อย ในสภาพการณ์เช่นนี้ การต่อสู้ของคนพวกนี้กับทุนในรูปแบบสมัยใหม่จึงเป็นไปได้ แต่ทว่าอาจจะมิอยู่บ้างก็เป็นเพียงในระดับท้องถิ่น และเกิดขึ้นเพียงบางส่วนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่มาร์กซ์ได้วิเคราะห์แล้ว ดูเหมือนว่าเขาจะยอมรับว่าเป็นไปได้ที่กรรมกรจะเข้ายึดอำนาจได้ในสภาพการณ์ดังกล่าว นั่นคือ เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นนานแล้วก่อนที่พัฒนาการแบบทุนนิยมใกล้เคียงกับตัวแบบของการต่อสู้ระหว่าง 2 ชั้นชั้นในการนี้ มาร์กซ์จึงได้เสนอกลยุทธ์ในการต่อสู้ในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งในที่สุดพวกบอลเชวิคก็ได้นำไปประยุกต์ใช้และสัมฤทธิ์ผล ในสภาพการณ์ที่แน่นอนในยุคก่อนทุนนิยมนั้น ชั้นชนกลางระดับต่าง ๆ อาจถูกพวกกรรมาชีพ หรือผู้นำของพวกเขาปลุกกระตมในนามของพวกกรรมาชีพเองมาร์กซ์เชื่อว่า การปฏิวัติไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้ ถ้าชนชั้นกรรมาชีพไม่ “ปลุกเร้ามวลชนของชาติซึ่งมีทั้งชาวไร่ชาวนาและนายทุนน้อยให้ลุกฮือขึ้นต่อต้านคำสั่งและการปกครองของทุนและทำการผลักดันให้มวลชนผืนึกเข้ากับชนชั้นกรรมาชีพในฐานะผู้เข้าร่วมอย่างแข็งขัน” ความจำเป็นพื้นฐานของการปฏิวัตินั้นไม่ได้อุบัติขึ้นในช่วงนี้ อย่างไรก็ตาม เป็นไปได้เหมือนกันว่าเงื่อนไขที่จำเป็นอันจะนำไปสู่การปฏิวัติอาจเกิดขึ้นนานแล้วก่อนที่พัฒนาการของระบบทุนนิยมจะพัฒนาถึงขั้นก้าวหน้าซึ่งเป็นขั้นที่ตามแบบฉบับแล้วมาร์กซ์คาดว่าจะนำไปสู่การปฏิวัติของกรรมกร

มาร์กซ์ได้อธิบายเกี่ยวกับปัจจัยบางประการที่จะหยุดยั้งการปฏิวัติไว้ได้ในขั้นตอนนี้และมีใช่เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้โดยสิ้นเชิง พวกอภิชนาธิปไตยทางการเงินซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกันที่จะต้องถูกขับไล่ออกไปโดยการปฏิวัติจะมีบังคับให้รัฐบาลชั่วคราวประสบปัญหาการขาดดุล เพิ่มขึ้น มาร์กซ์อ้างต่อไปอีกว่า พวกกรรมกรผู้อุตสาหกรรมอาจทำการยึดธนาคารเป็นของรัฐ ก่อนที่รัฐบาลจะตกอยู่ในสภาพลำบากด้วยซ้ำ แต่การกระทำเช่นนั้นก็เป็นเพียงทำให้กรรมกรเกิดความกล้าที่จะก้าวต่อไปอีก ในทางตรงข้าม ภารกิจหลักของกลุ่มกรรมกรในช่วงนี้ก็ต่อต่อต้านกรรมกร มิใช่ต่อต้านพวกอภิชนาธิปไตยทางการเงินอีกต่อไปแล้ว ทั้งนี้เพื่อยับยั้งฝ่ายกรรมกรไว้ อาวุธที่พวกกรรมกรใช้ก็คือระบบภาษีใหม่

ภาษีใหม่ รวมทั้งผู้ที่ต้องเสียภาษี มาร์กซ์ถือว่าเป็นลักษณะของรัฐบาล ภาษีเปรียบเสมือนลิ้มที่ปักอยู่ระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับบรรดาพันธมิตรของกรรมกร หากการปฏิวัติต้องสะดุดหยุดลงตรงขั้นตอนนี้ ใครเล่าเป็นผู้ที่ถูกเก็บภาษี “พวกเจ้าเล่ห์ในตลาดหุ้น พวกเศรษฐีนายธนาคาร พวกให้สินเชื่อบริษัท พวกมีรายได้จากดอกเบี้ย หรือนักการอุตสาหกรรม นั้นมิใช่วิธีการประจบเอาใจสาธารณรัฐของกรรมกร...แต่มีคนที่ต้องจ่ายเงินเสียภาษีเป็นเงินสด ใครเป็นผู้เสียสละเพื่อสร้างความเชื่อถือให้กับพวกกรรมกร คำตอบคือชาวไร่ชาวนา” (141) ส่วนพวกกรรมาชีพในปารีสถูกหลอกลวงให้เชื่อว่าการเก็บภาษีนั่นจะเก็บจากเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่เท่านั้น แท้ที่จริงแล้วชนชั้นชาวไร่ชาวนาซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของฝรั่งเศส

ต้องรับเคราะห์กรรม และชนชั้นนี้เองจะเป็นพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญในการต่อต้านการปฏิบัติ ภาวี่เป็นเรื่องความเป็นความตายของชาวไร่ชาวนาทีเดียว ทั้งนี้ที่มีการประกาศกฎหมายภาษี “สาธารณรัฐเก็บภาษีจากชาวนาฝรั่งเศส 45 ของติม (1 ของติม = $\frac{1}{100}$ ฟรังก์) เขาจะมองว่า บรรดากรรมมาชีพในปารีสเป็นพวกที่ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยและมีชีวิตความเป็นอยู่ดีก็เพราะความ เสี่ยงสละของชาวนา” (141) ดังนั้น ในการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่ค่อนข้างจะซับซ้อนนี้ มาร์กซ์จึงใช้ตัวแปรทางเศรษฐกิจ รวมทั้งพิจารณาหน่ยทางการเมืองของตัวแปรเหล่านี้ และ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ด้วย

การปฏิวัติมีความหมายแตกต่างกันในแต่ละชนชั้นและกลุ่มชน แต่ละกลุ่มต่างก็ มีผลประโยชน์และเป้าหมายของตนเอง ในการที่จะก้าวไปสู่เป้าหมายอันจำกัดของพวกกรรมพิ ฤตสาหกรรม พวกนี้จะต้องแสวงหาความสนับสนุนจากชนชั้นต่าง ๆ ที่อยู่ “เบื้องล่าง” และชนชั้น ต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องมีเป้าหมายที่ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของพวกกรรมพิอีกต่อหนึ่งการที่จะ ผลักดันให้การปฏิวัติอยู่ในขั้นสูงกว่าการปฏิวัติกรรมพิได้นั้น จำเป็นต้องมีเงื่อนไขทาง ภาววิสัยที่แน่นอน นั่นคือ มีความสัมพันธ์แห่งการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ขยายตัวทั่วทั้งสังคม เสียก่อน หากปราศจากเงื่อนไขดังกล่าว อาจมีทางเลือกได้อีกทางหนึ่งคือการเกณฑ์ชนชั้น กลางต่าง ๆ ให้มาอยู่กับฝ่ายกรรมมาชีพ ในกรณีนี้จะเป็นไปได้ก็โดยที่ชนชั้นเหล่านั้นมีความตื่น ตัวและตระหนักถึงผลประโยชน์ของตนกับผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมมาชีพสอดคล้องต้องกัน (แม้ว่าจะ เป็นเพียงชั่วคราวก็ตาม มาร์กซ์เชื่อว่าการเป็นพันธมิตรกันในระหว่างชนชั้นต่ำด้วยกัน อาจเกิดขึ้นได้ หากชาวไร่ชาวนาเห็นว่าภาษีใหม่เป็นมาตรการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลกรรมพิใช้ต่อ ด้านพวกตนและเพื่อมิให้ฝ่ายกรรมพิเกิดความแตกแยก แต่บรรดาชาวไร่ชาวนาจะกล่าวโทษ ชนชั้นกรรมมาชีพ และลิ้มแห่งความแตกแยกก็จะถูกตอกย้าลงไปเพื่อแยกชาวนาออกจาก กรรมกร การผลักดันให้เกิดการปฏิวัติจึงเป็นไปได้ ครอบงำที่ชาวนาและกรรมกรยังแตกแยก กัน แต่ทว่าการปฏิวัติก็หาได้หยุดชะงักลงไม่

สำหรับมาร์กซ์ สาธารณรัฐที่เกิดขึ้นจากการลุกฮือเมื่อเดือนกุมภาพันธ์นั้นเป็น สาธารณรัฐของกรรมพิ แต่มันก็เป็นชัยชนะที่ได้มาจากการหนุนช่วยอย่างแข็งขันของบรรดา กรรมกร ส่วนกรรมพิให้การหนุนช่วยอย่างเฉื่อยชา

“ถูกต้องแล้วที่บรรดากรรมมาชีพถือว่าตนเป็นผู้กำชัยชนะของการปฏิวัติในเดือน กุมภาพันธ์ และพวกเขาได้ประกาศชัยชนะของตนเองอย่างอหังการ์ พวกเขา อาจถูกกำหราบอยู่ในถนนสายต่าง ๆ พวกเขาจักต้องสำแดงให้เห็นว่าพวกเขา

อยู่ในสภาพที่เลวร้ายที่สุด ครอบงำที่ไม่ได้ต่อสู้ร่วมกับกรรมกร แต่เป็นฝ่ายต่อต้านกรรมกร เช่นเดียวกับสาธารณรัฐที่อุบัติขึ้นเนื่องจากการปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งจำเป็นต้องมีการต่อสู้ครั้งที่สอง จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการแยกสาธารณรัฐออกจากการอ่อนข้อให้พวกสังคมนิยมเพื่อที่ว่าสาธารณรัฐกรรมกรจะได้มีอำนาจเหนืออย่างเป็นทางการได้”

ปรากฏการณ์เยี่ยงนี้มิได้พบเฉพาะในความมีชัยชนะในเดือนกุมภาพันธ์เท่านั้น แต่ยังสังเกตได้จากความปราชัยในเดือนมิถุนายนด้วย การปฏิวัติครั้งนั้นอาจสำเร็จลงได้โดยการแบ่งแยกชนชั้นกรรมาชีพให้พวกเขาต่อต้านกันเอง และโดยการยั่วยุให้กรรมกรเริ่มก่อการจลาจลขึ้นก่อน มาร์กซ์ได้อธิบายถึงยุทธวิธีของฝ่ายกรรมกรซึ่งลัทธิฟาสซิสต์ในศตวรรษที่ 20 ได้นำส่วนที่ดีไปประยุกต์ใช้ รัฐบาลชั่วคราวได้จัดตั้งองค์กรของกรรมาชีพชั้นล่าง ขึ้น และดึงมาเป็นพวกของตน พวกนี้เป็นมวลชนที่แตกต่างไปจากบรรดากรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมมาก และไม่ถือว่าเป็นชนชั้นกรรมาชีพเลย พวกนี้ได้แก้มวย โจรและอาชญากรทุกประเภท ซึ่งสามารถทำการ “โจรกรรมและฉ้อโกงอย่างต่ำช้าเลวทราม” (142) ขณะเดียวกัน กองทัพของคนว่างงานก็จะถูกจัดตั้งขึ้น “บรรดากรรมกรมากมายแสนคนซึ่งถูกไล่ออกจากงานเนื่องจากวิกฤตการณ์และการปฏิวัติจะสมัครใจเข้าไปอยู่ใน สถานที่ทำงาน (Ageliers) (143) สถานที่เหล่านี้เสมือนกับโรงงานกลางแจ้งแบบอังกฤษ ซึ่งจ้างกรรมกรทำงานประเภทงานก่อสร้างอันไม่ก่อให้เกิดดอกออกผลอันใด ทั้งยังเป็นงานที่น่าเบื่อหน่ายอย่างยิ่งอีกด้วย นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ออกข้อบังคับห้ามมิให้มีการให้มีการชุมนุมกัน ทำให้กระบวนการรับกรรมกรเข้าทำงานใน Ateliers ยุ่งยากขึ้น รัฐบาลได้นำระบบค่าจ้างโดยจ่ายตามชิ้นของงานมาใช้ และเนรเทศคนว่างงานออกจากปารีสเป็นจำนวนมาก ในที่สุดรัฐบาลก็ได้ “ออกคำสั่งให้ขับไล่กรรมกรที่ยังโสดทุกคนออกจาก Ateliers แห่งชาติ หรือไม่ก็ต้องเข้าเกณฑ์เป็นทหารในกองทัพ” (147) “กรรมกรเหล่านี้ไม่มีทางเลือกอื่น ๆ พวกเขาต้องอดอยากยากแค้นหรือไม่ก็ถูกทอดทิ้ง พวกเขาได้ให้คำตอบในวันที่ 22 มิถุนายน (1848) โดยเข้าร่วมก่อการจลาจลอันยิ่งใหญ่ในการต่อสู้ครั้งแรกซึ่งเป็นการต่อสู้ระหว่าง 2 ชนชั้นซึ่งทำให้สังคมสมัยใหม่แตกแยกออกจากกัน มันเป็นการต่อสู้เพื่อการรักษาไว้ หรือทำลายล้างคำสั่งของพวกกรรมกร” (147) การต่อสู้ยุติลงด้วยความปราชัยของฝ่ายกรรมกรหรือที่เรียกว่าความปราชัยในเดือนมิถุนายน และความปราชัยครั้งนี้ยังผลให้บรรดานักโทษกว่า 3,000 คนถูก “ทารุณกรรมโดยปราศจากการไต่สวน” รวมทั้งมีการ “สังหารหมู่” ด้วย (147) เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้มาร์กซ์มีหลักฐานซึ่งบ่งว่าการปรับปรุงสถานภาพของกรรมกรบนแผ่นดินใหญ่ของยุโรป ยังคงเป็น “เรื่องเพ้อฝัน (utopia) ในสังคมกรรมกร” และเรื่องเพ้อฝันนี้จะกลับกลายเป็นอาชญากรรมก็ได้ หากมันต้องการให้กลายเป็น

เรื่องจริง" (149) โดยอาศัยเหตุการณ์เหล่านี้ มาร์กซ์จึงเห็นว่า ณ ที่ใดก็ตามที่เงื่อนไขเหล่านี้ปรากฏออกมา การใช้กำลังอาจเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติในสังคม ต่อมาในช่วงปี ค.ศ. 1848-1852 มาร์กซ์จึงได้ย้ำถึงความเด็ดขาดยิ่งกว่าของสิ่งที่เขาเรียกว่า "คำขวัญอันกล้าหาญชาญชัยของการต่อสู้แบบปฏิวัติ อันได้แก่ โค่นล้มระบุมพีลงไปได้แล้วจัดตั้งเผด็จการของชนชั้นกรรมากรขึ้นมา" (149)

ในการวิเคราะห์บทบาทของชนชั้นกลางที่เข้าร่วมในการปฏิวัติ มาร์กซ์ได้เน้นย้ำถึงลักษณะของความโลเลของชนชั้นนี้ แม้ว่าพวกเขาอาจเข้ากับฝ่ายใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายกรรมากรหรือฝ่ายระบุมพี (ซึ่งการจะเข้ากับฝ่ายไหนขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ) และในสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในเวลา ชาวนาจะเข้าร่วมกับฝ่ายระบุมพี ชนชั้นกลางที่สำคัญก็คือพวกกรรมากรน้อย

"...ตั้งขบวนการเดินทางไปเพื่อที่จะเข้าร่วมในแถวที่ตั้งอยู่บนถนนไปสู่ร้านค้า แต่พวกที่อยู่หลังเครื่องกีดขวางคือบรรดาลูกค้าและลูกหนี้ พวกที่อยู่ข้างหน้าคนเหล่านี้ก็คือพวกที่ให้สินเชื่อกับร้านค้า เมื่อเครื่องกีดขวางถูกทำลายลงไป และพวกกรรมากรแออัดยัดเยียดกันอยู่ รวมทั้งเจ้าของร้านค้า ซึ่งกำลังตีฉลองชัยของตนอยู่ได้วิ่งกลับไปที่ร้านของตน พวกนี้จะพบว่าตรงประตูร้านค้าเต็มไปด้วยคนที่ช่วยพิทักษ์ทรัพย์สิน และตัวแทนสินเชื่อของทางการ ซึ่งยื่นตัวสัญญาใช้เงินพร้อมกับคำขู่เชิญต่าง ๆ นานา เช่นว่า ตัวสัญญาใช้เงินเกินกำหนดแล้ว ค่าเช่าบ้านเกินกำหนดเวลาแล้ว พันธบัตรเกินกำหนดเวลาแล้ว พันธบัตรเกินกำหนดแล้ว เป็นกรรมของร้านค้า เป็นกรรมของเจ้าของร้านค้าแท้ ๆ " (153)

การที่บรรดากรรมากร ถูกโจมตีนี้เอง พวกเจ้าของร้านค้าจำต้องเดินเข้าไปสู่อุ้งมือของบรรดาเจ้านี่ทั้งหลาย

ในบทความนี้ (ก็เช่นเดียวกับบทความเรื่องบรูแมร์ที่ 18 ของหลุยส์โบนาปาร์ตในเวลาต่อมา) ส่วนสำคัญในการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ อยู่ที่การพิจารณาบทบาทของ "บุรุษผู้ยิ่งใหญ่" ในประวัติศาสตร์ ตลอดจนความสัมพันธ์ของเขาต่อชนชั้นต่าง ๆ ชนชั้นกรรมากรพยายามที่จะสร้างความชอบธรรมให้กับการปกครองของตนเองโดยใช้วิธีการเลือกตั้ง ทั้งนี้เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้แก่ผลประโยชน์ของตน และขณะเดียวกันก็ยอมรับสาธารณรัฐ หลุยส์

นโปเลียนซึ่งเป็นหลานของพระเจ้า นโปเลียนมหาราชได้สร้างปรากฏการณ์ที่กระทบต่อทุกคนชั้นอย่างลึกซึ้งในสังคมฝรั่งเศสขณะนั้น ในเดือนธันวาคม 1848 หลุยส์ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐ ผู้ที่เลือกเขาส่วนใหญ่เป็นพวกชาวไร่ชาวนาแทบทั้งสิ้น สาธารณรัฐนั้นเป็นที่รู้จักในบรรดาชาวไร่ชาวนาว่าเป็นผู้ประกาศว่าจะเก็บภาษีแต่ชณะเดียวกัน บรรดาชาวไร่ชาวนาก็เป็นที่รู้จักในสาธารณรัฐว่าเป็นฝ่ายของนโปเลียน ชาวนาเชื่อว่า นโปเลียนคือตัวแทนประโยชน์ของตน แต่ความเชื่อนี้ตรึงอยู่ในจินตนาการเท่านั้น สำหรับบรรดาชาวไร่ชาวนานั้นยังมีความทรงจำรำลึกถึงจักรพรรดิ นโปเลียนผู้เป็น “ลุง” ของหลุยส์ และเชื่อว่าพระองค์ยังทรงมีชีวิตอยู่ ชาวไร่ชาวนาจึงพากันเดินแถวเข้าสู่หน่วยบัตรเลือกตั้งพร้อมกับตะโกนว่า “อย่าเก็บภาษีอีกต่อไป คนรวยจงพินาศ สาธารณรัฐจงพินาศ จักรพรรดิจงเจริญ” อย่างไรก็ตาม สำหรับมาร์กซ์ กรณีนี้เป็นเรื่องของหลาน ไม่ใช่ลุง และไม่ใช่วีระบุรุษ ผู้ยิ่งใหญ่ แต่เป็นเพียงการเลียนแบบเท่านั้น “คนโง่เง่าที่สุดในฝรั่งเศสได้มาซึ่งความสำคัญอันมากมายไพศาลยิ่ง เพียงเพราะเขาเป็นคนที่ไม่มีอะไรดีเลย เขาสามารถแสดงออกทุกอย่างได้ที่ทำให้ตนปลอดภัย” (160)

ชื่อนโปเลียนมีความหมายเฉพาะและแตกต่างออกไป สำหรับชนชั้นต่าง ๆ ไม่ใช่ตัวบุคคลคือหลุยส์ นโปเลียนที่ก่อผลกระทบหลายประการต่อพัฒนาการแห่งการปฏิวัติแต่เป็นเพราะชื่อของเขาต่างหาก ในการวิเคราะห์เหตุการณ์จริง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมซึ่งจะเห็นได้จากข้อเขียนทางทฤษฎีของมาร์กซ์ว่าจินตนาการและมโนคติ (ความคิด) มิได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ส่วนประกอบเท่านั้น บรรดาชนชั้นต่าง ๆ พากันจินตนาการหลุยส์ นโปเลียนเป็นเสมือนตัวแทนของผลประโยชน์ของตน ซึ่งเป็นความคิดที่ผิดพลาด และสิ่งที่พวกเขาจินตนาการนั้นเป็นเพียง “ความสำคัญอันจอมปลอม” ความสำคัญอันจอมปลอมนี้ ซึ่งใช้ว่าจะไม่ก่อให้เกิดผลอะไรเลย แต่ทว่ากลับมีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อชนชั้นต่าง ๆ (ซึ่งมาร์กซ์ถือว่าเป็นของชนชั้นนั้น ๆ เอง) ตัวอย่างเช่น ในกรณีของกรรมกร ความสำคัญเช่นนี้จะปกป้องมิให้พวกเขากระทำการใด ๆ เพื่อยังประโยชน์สูงสุดสำหรับตน

ชื่อนโปเลียนมีความหมายอย่างไรต่อชนชั้นอื่น ๆ นอกเหนือจากชาวไร่ชาวนาสำหรับบรรดากรรมกรนั้น ชื่อนี้หมายถึงการโค่นล้มพวกที่สร้างความปราชัยให้กับพวกเขาในเดือนมิถุนายน สำหรับพวกกรรมกรผู้น้อยก็ตีความนามนโปเลียนโดยหวังว่าจะให้นามนี้เป็นเสมือนการตัดสินใจเด็ดขาด ของลูกหนี้เหนือเจ้าหนี้ สำหรับคนส่วนใหญ่ในชนชั้นกรรมกรผู้นั้น การเลือกนโปเลียนหมายถึงความร้าวฉานอย่างเปิดเผยกับพวกกรรมกรผู้น้อย ซึ่งเป็นกลุ่มหนึ่งที่กำลังเป็นในการหนุนช่วยในการต่อต้านการปฏิวัติ “แต่ก็กลับกลายเป็นกลุ่มที่ไม่อาจทนทานได้ตราบ

ใดที่กลุ่มนี้แสวงหาทางที่จะสร้างความแข็งแกร่งให้แก่สถานะของตนเพื่อมุ่งสู่การปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญ” (160)

ขณะที่เสียงส่วนใหญ่ในบรรดาชนชั้นกรรมพีน้อยและชนชั้นกรรมมาชีพต่างให้การสนับสนุนไปเสียหมด บรรดาพวกหัวก้าวหน้าของชนชั้นเหล่านี้ต่างก็ส่งผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง ตัวอย่างเช่น ในกลุ่มกรรมมาชีพที่ก้าวหน้า จะออกเสียงต่อต้านแนวโน้มนำไปสู่สาธารณรัฐ ดังนั้นมาร์กซ์จึงเห็นว่ามีการมาชีพกลุ่มน้อยที่พยายามจะแยกตัวเองออกจากพรรคกรรมพี และก่อตั้งพรรคอิสระของตนขึ้นมา กรรมมาชีพกลุ่มนี้ได้พัฒนา “ความสำนึกที่ถูกต้อง” ขึ้น ตรงกันข้าม ฝ่ายกรรมพีน้อย ตลอดจนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่างปฏิบัติต่อผู้เข้ารับสมัครเลือกตั้งของตน “อย่างเคร่งครัดซึ่งเป็นนิสัยของนักหลอกหลวง”⁽¹⁶⁰⁾ ทั้งสองชนชั้นต่างก็ถูกทำลายพ่ายแพ้ไป เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 1848 ซึ่งเป็นวันที่หลุยส์ นโปเลียนได้รับการเลือกตั้งมาร์กซ์ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ปัจจุบันฝรั่งเศสมีทั้งนโปเลียนเคียงคู่กับมงตาดูอาร์” ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นว่า ทั้งสองนี้เป็นเพียงการเลียนแบบอันปราศจากชีวิตชีวาของความเป็นจริงอันยิ่งใหญ่ และเป็นนามที่พวกเขาต่างก็เบือนหน้า”(160) มาร์กซ์จึงถือว่าเป็นภารกิจที่จะต้องอธิบายเงื่อนไขต่างๆ ที่จะนำไปสู่การเลือกตั้งและต่อมาได้เกิดรัฐประหารของหลุยส์ โบนาปาร์ต ในวันที่ 2 ธันวาคม 1851

บทสรุป” ที่ 18 ของหลุยส์ โบนาปาร์ต

มาร์กซ์เริ่มการอภิปรายโดยตั้งข้อสังเกตว่าบัดนี้มีนโปเลียนคนที่สองและ “กูเซา” ลูกที่สองทำให้คน ซึ่งได้จินตนาการว่าการปฏิวัติจะทำให้ตน มีพลังอำนาจในการเคลื่อนไหวรวดเร็วยิ่งขึ้น ทันใดนั้นก็พบว่าตนถูกผลักให้กลับไปสู่ยุคแห่งความสูญสิ้นเสียแล้ว.....”(266) ในการทบทวนเหตุการณ์ซึ่งนำไปสู่การรัฐประหาร มาร์กซ์ได้แบ่งช่วงของเหตุการณ์ดังกล่าวออกเป็น 3 ช่วงสำคัญ คือ

ช่วงแรกมาร์กซ์เรียกว่าการเบิกโรงของการปฏิวัติ หลุยส์ฟิลิปป์ถูกถอดออกจากราชสมบัติ และลักษณะเหตุการณ์ในยุคนั้นจะสังเกตได้จากรัฐบาลชั่วคราวที่ว่าเป็นรัฐบาลชั่วคราวก็คือทุกสิ่งทุกอย่างที่รัฐบาลได้พยายามดำเนินการและประกาศแถลงออกมามีลักษณะชั่วคราวทั้งสิ้น “ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายราชวงศ์ ฝ่ายกรรมพีที่นิยมสาธารณรัฐ ฝ่ายกรรมพีน้อยที่

มงตาดูอาร์ หมายถึงพวกฝ่ายซ้ายในสภาวองซ็อง ซึ่งเรื่องอำนาจในปี 1793 พร้อมทั้งได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยมาก และเป็นพวกที่สนับสนุนให้ประหารพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ด้วยกิโยติน ชื่อมงตาดูอาร์ แปลว่า กูเซา หมายถึงพวกที่ชอบนั่งจับกลุ่มกันบนชั้นสูง ๆ ของอัครจันทร์ในรัฐสภา

นิยมสาธารณรัฐแบบประชาธิปไตย และฝ่ายกรรมกรที่นิยมประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมซึ่ง
 ส่วนร่วมในการเตรียมการหรือกำหนดการปฏิวัติ ต่างก็มีตำแหน่งชั่วคราวในรัฐบาลที่เกิดขึ้น
 ในเดือนกุมภาพันธ์” (230) มาร์กซ์เห็นว่ามันจะเป็นอย่างอื่นไปมิได้ ในเดือนกุมภาพันธ์การคัด
 คำนของฝ่ายกรรมกรได้มุ่งขยายขอบเขตของอภิสิทธิ์ทางการเมืองของกลุ่มคนให้กว้างขวางยิ่ง
 ขึ้น และพวกนี้ก็ได้สำเร็จอย่างไรก็ตาม ชนชั้นที่เข้ามีส่วนร่วมในการปฏิวัติแต่ละชนชั้นต่างก็
 ดำเนินการตามวิถีทางของชนชั้นตนเป็นสำคัญ เช่นพวกกรรมกรเข้ามีส่วนร่วมโดยติดอาวุธ
 เข้าสู่พร้อมทั้งประกาศที่จะให้เป็นสาธารณรัฐสังคมนิยม(SOCIAL REPUBLIC) นั่นคือมุ่งหมายให้รัฐ
 ดำเนินการปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น แต่พวกนี้ก็ได้ตระหนักว่าจุดประสงค์นี้ “ เป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับ
 ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่ง ถ้าหากสภาพการณ์ทางวัตถุอำนาจให้สภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ใน
 ขณะนั้น แล้วก็จะสามารถตระหนักได้โดยทันทีในทางปฏิบัติ ” (230) ในทางตรงกันข้าม การ
 อ่างสิทธิ์ของชนชั้นต่างๆ ซึ่งได้ร่วมมือกันในการปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์จะเห็นได้จากสัดส่วนที่
 คนเหล่านี้ได้รับในตำแหน่งในคณะรัฐบาล ช่วงนี้เป็นช่วงของความสับสน เป็นช่วงของการร่วม
 มือกันชั่วคราวระหว่างชนชั้นต่างๆ ซึ่งต่างก็มีจุดประสงค์ของตนเอง และต่างก็ทำงานกันไปโดย
 มีเป้าหมายต่างกัน บางกลุ่มเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานแบบเก่าๆ ในขณะเดียว
 กันหลายกลุ่มยืนยันให้มีการใช้วิธีการเดิมต่อไป ฝ่ายกรรมกรได้ระดมกรรมกรมาชีพในนามของตน
 และก็ได้รับเสียงสนับสนุนจากชาวไร่ชาวนา ตลอดจนกรรมกรน้อยซึ่งเข้าสู่แวดวงการเมืองจาก
 ความต้องการของพวกเขาเอง หลังจากระบอบกษัตริย์ในเดือนกรกฎาคม ซึ่งเปรียบเสมือนเป็น
 การปกครองของอภิชนาธิปไตยทางการเงินได้ถูกโค่นล้มลง

“ บรูแมร์ (Brumaire) ชื่อเดือนที่สองในปฏิทินใหม่ของฝรั่งเศสสมัยโรเบสเปียร์
 ซึ่งเรียงตามลำดับดังนี้

1. Vende miaire	ฤดูเก็บบ่อ่งุ่น	7. Germinal	เมล็ดพืช
2. Brumaire	หมอก	8. Flareal	ดอกไม้
3. Frimaire	น้ำค้างแข็ง	9. Prairial	หญ้าแห้ง
4. Nivose	หิมะ	10. messidor	การเก็บเกี่ยว
5. Plusose	ฝน	11. Themidor	ความร้อน
6. Ventose	ลม	12. Fructidor	ผลไม้

(จาก ลอร์ด เอลตัน. ความคิดปฏิวัติในฝรั่งเศส. (1789-1871) แปลและเรียบเรียงโดยประเสริฐ
 เรืองสกุล, กรุงเทพฯ : เจริญรัตน์การพิมพ์, 2518). หน้า 45.

ช่วงที่สองเป็นช่วงของการวางรากฐานของสาธารณรัฐกรรมพี ถึงตอนนี้พวกกรรมพีอุตสาหกรรมจกต้องดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายสองประการ เป้าหมายแรกคือ การจำกัดอำนาจของกรรมพีทางการเงินลงแล้วเพิ่มอำนาจให้แก่พวกตน การนี้จะเป็นไปได้ต่อเมื่อพวกได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นที่ต่ำกว่าเท่านั้น พร้อม ๆ กันนั้นพวกกรรมพีอุตสาหกรรมจะต้องยุติข้อเรียกร้องของฝ่ายกรรมาชีพ และจำกัดขอบเขตของการปฏิวัติให้อยู่ในเงื้อมมือของฝ่ายกรรมพี เมื่อกรรมาชีพได้ตระหนักถึงข้อเท็จจริงนี้และพยายามที่จะกระทำการในนามตนเอง ข้อเรียกร้องของพวกเขาก็จะถูกตราว่าเป็นเรื่องไร้สาระและเพ้อฝัน กรรมาชีพในปารีสได้โต้ตอบด้วยการก่อการจลาจลในเดือนมิถุนายน (June insurrection) และถูกปราบปราม รัฐกรรมพีได้รับชัยชนะ บรรดาพวกที่อยู่ข้างที่ชนะคืออภิชนาธิปไตยทางการเมือง กรรมพีอุตสาหกรรมชนชั้นกลาง กองทัพ กรรมาชีพชั้นต่ำ ปัญญาชน นักบริหาร เสมียนและชาวชนบท แต่อีกฝ่ายหนึ่งมีเพียงกรรมาชีพเพียงชนชั้นเดียว ช่วงที่สามได้เริ่มขึ้นเมื่อหลุยส์ นโปเลียน ได้รับการเลือกตั้งในเดือนธันวาคม 1848 และสามารถเข้าคุมอำนาจสูงสุดไว้ได้ในเดือน ธันวาคม 1851

มาร์กซ์อ้างว่าในการควบคุมชนชั้นล่างนั้นเป็นการปูทางไปสู่ความพินาศของฝ่ายกรรมพีเอง ไม่เพียงแต่ความกดดันจากกรรมาชีพเท่านั้น แต่ทว่าข้อเรียกร้องของกรรมพีน้อย ตลอดจนความพยายามที่จะรักษาไว้ซึ่งสาธารณรัฐยังลดลงไปอีกด้วย การสูญเสียความสนับสนุนจากบรรดาชนชั้นล่าง จะหาใครเล่าคอยปกป้องกรรมพีให้รอดพ้นจากอำนาจอันปราศจากการควบคุมของหลุยส์ โบนาปาร์ตได้อีกต่อไป ดังนั้นจึงดูเหมือนว่าฝรั่งเศสได้รอดพ้นจากระบบเผด็จการของชนชั้นหนึ่ง แต่กลับต้องตกอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการของคน ๆ หนึ่ง..."(300) การต่อสู้ได้ปรากฏ "ในลักษณะที่ทุกชนชั้นซึ่งต่างก็ไร้อำนาจและเบียดเบียนกันไปตาม ๆ กันต้องคุกเข่าลงต่อหน้าพานท้ายปืน"(300) อย่างไรก็ตามที่ว่ารัฐเป็นอิสระอย่างพร้อมมูลนั้นเป็นเพียงภาพมายาเท่านั้น เพราะว่า "อำนาจรัฐหาได้แขวนอยู่ในอากาศไม่" โบนาปาร์ตคือตัวแทนของชนชั้นหนึ่งซึ่งเป็นชนชั้นที่มีจำนวนมากที่สุดในฝรั่งเศส นั่นคือ พวกชาวนาที่ถือครองที่ดินในเพียงนิดหน่อย (302) การเลือกตั้งโบนาปาร์ตธันวาคม 1848 และรัฐประหารในเดือนธันวาคม 1851 ของเขาได้อาศัยฐานทางสังคมของชาวนาในการวิเคราะห์ชนชั้นชาวนา มาร์กซ์ได้ให้หมโนทัศน์ของคำว่า "ชนชั้น" ไว้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น มาร์กซ์ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างแ่งมุมเชิงทวิสัยและอัตวิสัยดังนี้

"ชาวนาที่ถือครองที่ดินเพียงเล็กน้อยรวมกันมีมากมายไพศาล ต่างก็อาศัยและมีชีวิตอยู่ในสภาพที่คล้ายคลึงกันแต่ขาดความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่หลากหลาย วิถีการผลิตของพวกเขาก็ทำให้ชาวนาแต่ละคนอยู่โดดเดี่ยวจาก

กันแทนที่จะทำให้พวกเขาสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน....ในทำนองเดียวกันนี้ มวลชนของชาติฝรั่งเศสได้ก่อตัวขึ้นจากการรวมตัวแบบสามัญของความยิ่งใหญ่ที่ประสานกันได้ เหมือนกับการที่มันฝรั่งในถุงรวมกันเข้ากันเอง ทรายใดที่บรรดาครอบครัวหลายล้านครอบครัวมีชีวิตอยู่ในสภาพของเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอด ซึ่งแยกวิถีชีวิต, ผลประโยชน์และวัฒนธรรมของพวกเขาออกจากครอบครัวของชนชั้นอื่น ๆ และเป็นปฏิปักษ์ต่อชนชั้นอื่น ๆ พวกเขาจะรวมตัวกันเป็นชนชั้นอีกชนชั้นหนึ่ง ทรายใดที่ยังคงมีเพียงแต่การติดต่อกันและกันระหว่างชาวนายากจนในชนบทและผลประโยชน์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพวกเขาไม่ก่อให้เกิดชุมชนหรือพันธกรณีต่อชาติบ้านเมืองหรือพันธกรณีต่อชาติบ้านเมืองหรือองค์กรทางการเมืองในหมู่พวกเขาแล้วไซ้ ชาวนาเหล่านี้ก็จักไม่รวมตัวกันเข้าเป็นชนชั้น”(303)

ในแง่ทฤษฎีถือได้ว่าบรรดาชาวนาเป็นชนชั้นหนึ่ง แต่ในแง่อรรถวิสัยพวกเขาไม่ได้เป็นชนชั้น ทั้งนี้เพราะพวกเขาไม่สามารถประกาศตนเองได้ อิทธิพลทางการเมืองของพวกเขาปรากฏอยู่ในอำนาจทางการบริหารของหลุยส์ โบนาปาร์ต

แต่เรื่องราวทั้งหลายยิ่งสลับซับซ้อนมากขึ้น มาร์กซ์เห็นว่าอำนาจของหลุยส์ โบนาปาร์ตได้มีพื้นฐานมาจากชนชั้นชาวนาทั้งปวงไม่ แต่อาศัยลักษณะอนุรักษนิยมของชนชั้นนี้ เป็นสิ่งต่อต้านการปฏิวัติของชนกลุ่มนี้เอง โบนาปาร์ตมิได้เป็นตัวแทนของชาวนาที่

“...โจมตีและเรียกร้องของเกินกว่าสภาพการดำรงอยู่ทางสังคมของตน คือการครอบครองที่ดินเพียงเล็กน้อย แต่ทว่าชาวนาซึ่งต้องการให้มีการจัดรูปที่ดิน (มิใช่ชนพื้นเมืองซึ่งมีความสัมพันธ์กับชาวเมือง) บรรดาชนชั้นที่ล้มล้างกฎเกณฑ์เก่า ๆ ด้วยพลังของตน แต่ตรงกันข้ามชาวนาที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวได้กฎระเบียบเก่า ๆ บรรดาชนชั้นที่รักษาที่ดินเพียงน้อยนิดของตนไว้ ...ซึ่งหมายถึงความมั่งคั่งของชาวนาหาใช้ความรู้แจ้งเห็นจริงของพวกเขาไม่ อีกทั้งยังหมายถึงความมั่งคั่งของเขา มิใช่การตัดสินใจของเขาเองและยังหมายถึงการรำลึกถึงอดีตของเขามีชื่อนาคต”(303-304)

การต่อสู้กันระหว่างความสำนึกที่ “ล่าหลัง” กับความสำนึกที่ “ก้าวหน้า” ของชาวนามิ ได้ดำเนินไปในลักษณะนามธรรมแบบเฮเกล (ฝ่ายก้าวหน้า) แต่ทว่าอยู่ในรูปแบบของการต่อสู้

อย่างต่อเนื่องระหว่างครู (ฝ่ายก้าวหน้า) กับพระ (ฝ่ายอนุรักษ) กระจุมพีซึ่งเกรงกลัวความ
หยั่งเห็น (insight) ของชานาได้ทำการปราบปรามบรรดาครู เมื่อกลุ่มที่ก้าวหน้ากว่าของ
บรรดาชานาได้พยายามกระทำการอย่างเป็นอิสระและกล้าเผชิญหน้ากับรัฐบาลกระจุมพี โดย
เลือกตัวแทนของตนในระดับท้องถิ่นขึ้นมา ชานากลุ่มอนุรักษนิยมก็ถูกปราบปรามด้วยเช่นกัน
ในที่สุดเมื่อชานาในบางที่ได้ลุกฮือขึ้นต่อสู้กับกองทัพ พวกเขาจึงถูกโจมตีและปราบปราม
กระจุมพีและรัฐบาลเกรงกลัว “ความโง่งมของมวลชน ตราบใดที่พวกเขายังคงมีลักษณะ
อนุรักษนิยมอยู่ และเกรงกลัวความมหยั่งเห็นของมวลชน ตราบใดที่พวกเขามีลักษณะแบบ
ปฏิวัติ”

สำหรับมาร์กซ์ สถานการณ์ทางชนชั้นคือหนทางอันสำคัญซึ่งทำให้โบนาปาร์ต
ได้อำนาจ แม้ว่าอำนาจนี้มิได้ถูกแขวนไว้ในอากาศก็ตาม แต่มันก็มีรากฐานที่ไม่มั่นคง ในเมื่อ
ฝ่ายที่มีอำนาจบริหารได้กลายเป็นกลุ่มผู้มีอำนาจอิสระอยู่บ้าง หน้าที่อันสำคัญของมันก็คือการ
ปกป้อง “คำสั่งของพวกกระจุมพี” ผู้บริหารจะยึดอำนาจทางการเมืองจากกระจุมพี แต่ขณะ
เดียวกันจะไม่แต่งตั้งอำนาจทางเศรษฐกิจเลย ด้วยวิธีนี้ โบนาปาร์ตจึงได้วางรูปอำนาจทาง
การเมืองเสียใหม่ เท่ากับว่าโบนาปาร์ตได้ปรากฏตัวในรูปของผู้มีพระคุณของคนทุกชนชั้น แต่
สามารถให้คุณกับชนชั้นใดก็ได้ก็โดยการฉกฉวยเอาจากชนชั้นอื่นเท่านั้น เขาจึงปกครองโดยการ
สร้างข้อเรียกร้องให้เกิดขัดแย้งกันเอง อันที่จริงแล้ววิธีนี้ได้ช่วยให้การปกครองของเขาอยู่รอด
เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นสถานการณ์ซึ่งมีบางแง่มุมขัดแย้งกัน ซึ่งมาร์กซ์ได้ตั้งข้อสังเกตไว้

กล่าวโดยสรุปแล้ว สิ่งแรกที่เริ่มชัดเจนขึ้นจากการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ก็คือ
มาร์กซ์ได้ให้ความสำคัญอย่างใหญ่หลวงต่อเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น นี่คือนจุด
สำคัญที่มาร์กซ์สนใจ และมีเพียงบางช่วงเท่านั้นที่มาร์กซ์สนใจในสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ
ซึ่งถือว่าเป็นมูลฐานอันสำคัญของเหตุการณ์ทางการเมือง ในจดหมายที่เขียนถึงคอนราด ชมิดต์
(Conrad Schmidt) เองเกลส์อ้างว่า ความจริงแล้วนี่เป็นความตั้งใจของมาร์กซ์ “ดังนั้นหาก
(ใคร) อ้างว่าเราไม่ยอมรับปฏิกริยาใด ๆ เช่นเรื่องการเมือง ฯลฯ ว่าเป็นผลสะท้อนของขบวนการ
ทางเศรษฐกิจที่มีต่อขบวนการในตัวมันเองแล้ว เท่ากับว่าคนผู้นั้นกำลังสร้างความชั่วร้ายใน
จินตนาการของตน เขาจำเป็นที่จะต้องค้นคว้าหาอ่านบทความของมาร์กซ์เรื่องบรูแมร์ที่ 18 ซึ่ง
มาร์กซ์ได้เขียน เฉพาะส่วนที่เป็นการต่อสู้และเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางการเมืองแทบทั้งสิ้น ซึ่ง
แน่นอนที่โดยทั่วไปแล้วขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ”¹⁸ นี่คือนสิ่งที่มาร์กซ์ได้พยายามแสดงออก
ในบทความนี้ และเราจะพบว่ามาร์กซ์จักต้องเอาชนะอุปสรรคนานัปการในด้านระเบียบวิธีศึกษา
เพราะว่าเมื่อเองเกลส์อ้างว่าการติดตามสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็นเขาก็ปฏิเสธว่า

มันเป็นไปได้จริง หากเหตุการณ์ต่าง ๆ “ถูกวินิจฉัยโดยประวัติศาสตร์ในยุคปัจจุบันแล้วไซร้ ย่อมไม่มีทางเป็นไปได้ที่จะย้อนกลับไปค้นหาสาเหตุทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นที่มาแรกเริ่มของ เหตุการณ์นี้ได้”¹⁹ เองเกลส์เห็นว่านี่เป็นเหตุเนื่องมาจากความรีบร้อนของการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ แม้แต่เมื่อมีสารสนเทศทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากมาย ก็เป็นไปได้ ไม่ได้ที่จะสามารถติดตามความเคลื่อนไหวของอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมวันต่อวันได้ ปัจจัยอันซับซ้อนและแปรเปลี่ยนไปตลอดเวลาย่อมจะก่อให้เกิดความยุ่งยากเพิ่มขึ้นอีกเพราะ เป็นการยากที่จะรับรู้ปัจจัยเหล่านี้ได้จนกว่ามันจะเกิดขึ้นจริง ๆ ดังนั้น เองเกลส์จึงสรุปว่า “การสำรวจตรวจสอบแวดวงของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในยุคใดก็ดี ไม่อาจกระทำได้ในยุคสมัย เดียวกัน แต่สามารถกระทำได้ในช่วงเวลาต่อมาหลังจากที่ได้ทำการรวบรวมและตรวจสอบ ข้อมูลอย่างละเอียดแล้ว”²⁰ มาร์กซ์แก้ไขอุปสรรคเหล่านี้ได้อย่างไร มาร์กซ์ถือว่าสถานการณ์ ทางเศรษฐกิจมีลักษณะค่อนข้างคงที่ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา เองเกลส์ได้อธิบายวิธีการ ของมาร์กซ์ได้อย่างกระจ่างแจ้งโดยเขียนไว้ว่า การใช้วิธีการนี้เราจำเป็นต้องตระหนกอยู่เสมอ ว่า “...จักสืบสาวความเป็นมาของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นย้อนกลับไปถึงการต่อสู้ ระหว่างผลประโยชน์ของชนชั้นต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนั้น ตลอดจนก๊กเหล่าต่าง ๆ ของชนชั้นอันเกิดจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจ และพิสูจน์ว่าพรรคการเมืองใดบ้างมีพฤติกรรม ทางการเมืองมากพอของชนชั้นและก๊กเหล่าต่าง ๆ ของชนชั้นเหล่านี้”

พื้นฐานการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ในบทความสองบทที่เราได้ศึกษามาแล้ว นั้นอาจสรุปขั้นตอนของกระบวนการวิเคราะห์อย่างชัดเจนได้ดังต่อไปนี้

- ก) การสังเกตโดยทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการทางเศรษฐกิจในยุคใดยุคหนึ่ง
สังเกตแนวโน้มที่สำคัญ ๆ ตลอดจนทิศทางของการเปลี่ยนแปลง
- ข) กำหนดให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่คงที่
- ค) แยกแยะชนชั้น ตลอดจนก๊กเหล่าต่าง ๆ ของชนชั้นให้เห็นเด่นชัด แล้ว
พิจารณาผลประโยชน์ทางวัตถุของชนชั้นต่าง ๆ ดังกล่าว
- ง) เชื่อมโยงพรรคการเมืองต่าง ๆ เข้ากับชนชั้น แล้วสังเกตระดับมากน้อย
ของการที่พรรคการเมืองแสดงออกถึงผลประโยชน์ของชนชั้นต่าง ๆ

เหล่านี้เป็นสิ่งที่มาร์กซ์ได้พยายามวิเคราะห์และด้วยข้อจำกัดดังที่ได้กล่าวแล้ว มาร์กซ์เชื่อว่าตนประสบความสำเร็จในการอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1848-1851 มาร์กซ์ได้สรุปจากพื้นฐานของการตรวจสอบ 2 ครั้ง ครั้งแรกในปี 1850 ในช่วงที่ มาร์กซ์ได้ทบทวนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาแล้วสรุปว่าวิกฤตการณ์ทางการเมือง

คำของโลกในปี 1847 เป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่การปฏิวัติ และความเจริญรุ่งเรืองทางอุตสาหกรรม ซึ่งปรากฏให้เห็นชัดเจนตอนกลางปี 1848 นั้นเป็นพลังของการฟื้นคืนชีพของฝ่ายต่อต้านการปฏิวัติ การตรวจสอบครั้งที่สองเป็นการทบทวนเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจระหว่างปี 1848 และธันวาคม 1851 ซึ่งมาร์กซ์ได้เขียนไว้หลังจากการรัฐประหาร และมาร์กซ์ พบว่าเป็นการวิเคราะห์ที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์แบบ มาร์กซ์พอใจในทฤษฎีของตนและเชื่อมั่นว่ามันเป็นแนวทางที่ดีในการให้ อรรถาธิบายเหตุการณ์ในอดีตได้พอสมควร

ในขณะที่มาร์กซ์อาจเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ทาง เศรษฐกิจกับการเมืองแห่งอดีตสมัยที่เพิ่งผ่านไป แต่ทว่าเขาก็เข้าใจผิดพลาดเกี่ยวกับความ สำคัญของวิกฤติการณ์ใหม่ มาร์กซ์ได้เขียนไว้ในปี 1850 ว่า “การปฏิวัติใหม่จะอุบัติขึ้นได้ก็ต่อ เมื่อมีวิกฤติการณ์ใหม่เท่านั้น”²² ตลอดช่วงเวลาดังกล่าวมาร์กซ์และเอนเงิลส์ต่างมั่นใจว่า หาก มีวิกฤติการณ์ใหม่เกิดขึ้น การปฏิวัติจะดำเนินต่อไปจนกระทั่งบรรลุถึงจุดสุดท้ายของความ สัมพันธ์ทางการผลิตแบบนายทุน” ประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์ให้เราและพวกที่คิดคล้ายคลึงกับเรารู้ ว่ามันผิด” เอนเงิลส์ได้ยอมรับในหลายปีต่อมาว่า “เป็นที่กระจ่างแจ้งแล้วว่าสถานะของ พัฒนาการทางเศรษฐกิจบนภาคพื้นทวีปยุโรปในขณะนั้นยังไม่สูงงอมพอกที่จะกำจัดระบบการ ผลิตแบบนายทุน”²³ ดังนั้น แนวทางการศึกษาเชิงทฤษฎีของมาร์กซ์อาจช่วยให้เขาสามารถ อธิบายอดีตได้แต่ก็ไม่อาจช่วยให้ทำนายอนาคตได้ วิธีการของมาร์กซ์มีอุปสรรคนานัปการซึ่ง ถือเป็นอุปสรรคที่แฝงฝังอยู่ในความพยายามที่จะทำความเข้าใจสังคมทั้งหมดได้ในกระบวนการ ของการเปลี่ยนแปลงประจักษ์จรณ ก่อนที่เราจะลงความเห็นว่าจะฟันฝ่าความยากลำบากเหล่านี้ ได้หรือไม่นั้น จำเป็นต้องพินิจพิเคราะห์แนวทางการศึกษาของมาร์กซ์ต่อไป

เยอรมัน : การปฏิวัติและการต่อต้านการปฏิวัติ²⁴

ในปี 1851 เมื่อความล้มเหลวของการปฏิวัติในภาคพื้นทวีปยุโรปได้ปรากฏเด่น ชัดขึ้น เอนเงิลส์ได้เขียนไว้ว่า “ปัจจุบันนี้ทุกคนย่อมรู้อยู่แก่ใจว่า ตรายใดที่มีความซุลมุน รุนแรงจากการปฏิวัติ ที่นั่นจะต้องมีความต้องการทางสังคมบางประการเป็นพื้นฐาน ซึ่ง สถาบันอันเก่าคร่ำครึเป็นสิ่งกีดขวาง โดยทั่วไปแล้ว ความต้องการพื้นฐานนี้ผู้คนทั้งหลายคงไม่ รู้สึกว่าตนปรารถนาอย่างรุนแรงเท่ากับการรับประกันว่าจะได้ผลสำเร็จทันทีทันใด แต่ทว่าความ รู้สึกนี้จะค่อย ๆ รุนแรงยิ่งขึ้นจนกระทั่งระเบิดออกมาแล้วพวกเขาจะสลัดโซ่ตรวนที่พันธนาการ อยู่ เมื่อมีการปราบปรามโดยใช้กำลัง”²⁵ สำหรับเอนเงิลส์แล้ว สิ่งเหล่านี้คือเงื่อนไขที่จะทำให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กล่าวคือ ความตึงเครียดระหว่างความต้องการทางสังคมที่ เปลี่ยนแปลงไปและ/หรือเพิ่มมากขึ้นกับความขัดข้องใจอันเกิดจากสถาบันทางสังคมที่ไม่ลงรอย

กัน อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอนี้เป็นข้อสรุปที่มีลักษณะทั่วไปสูง การปฏิวัติอุบัติขึ้น ในหลายต่อหลายแห่งในหลายประเทศ ตอนกลางของศตวรรษที่ 19 และก็ยังไม่มีข้อสรุปทั่วไปใด ๆ ที่สามารถอธิบายได้อย่างครอบคลุมโดยขาดสารสนเทศมากมายหลายอย่างแต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า มาร์กซ์ไม่ได้ให้ความสนใจต่อข้อสรุปทั่วไปเกี่ยวกับสังคมต่าง ๆ เลย ข้อเสนอเชิงทฤษฎีของมาร์กซ์หลายข้อที่พิจารณาก็สามารถประยุกต์ใช้กับทุกสังคมที่มีชนชั้นและสังคมนายทุนทุกสังคมในฐานะเป็นข้อเสนอที่เปรียบเทียบเสมือนสมมติฐาน ซึ่งไม่ใช่ข้ออ้างแบบติดคัมภีร์อย่างแน่นอน นอกจากนี้ ดังที่เราได้เห็นแล้วว่ามาร์กซ์ได้วางเค้าโครงคร่าว ๆ ในการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่เขาได้เสนอไว้อันได้แก่ลักษณะนามธรรมซึ่งคล้ายคลึงกันของสังคมต่าง ๆ โดยทั่วไป แม้ว่ามาร์กซ์จะไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องนี้ เมื่อนำไปใช้กับทุกรูปแบบของสังคมแต่ก็เป็นที่กระจ่างชัดว่าเขาได้พยายามศึกษาระบบทุนนิยมในแนวนี้ ในหนังสือเรื่อง “ทุน” มาร์กซ์ได้อธิบายลักษณะนามธรรมโดยทั่วไปของสังคมทุนนิยมทุกสังคมไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้มาร์กซ์ยังได้ศึกษาสังคมยุคก่อนทุนนิยมอีกด้วย แต่มาร์กซ์เชื่อว่าวิธีการสร้างทฤษฎีทั่วไปนั้นจักต้องทำการศึกษาค้นคว้าสภาวะการณ์เฉพาะอย่างของสังคมเสียก่อนตัวอย่างเช่น กรณีของการปฏิวัตินั้นจักต้องทำการศึกษาทบทวนสถานการณ์แต่ละอย่างเสียใหม่ มาร์กซ์ไม่เชื่อว่าการอธิบายเกี่ยวกับการปฏิวัติว่าเป็นผลมาจากความตึงเครียดระหว่าง “พลังทางการผลิต” และความสัมพันธ์ของการผลิต แล้วไม่ได้อธิบายอะไรเพิ่มเติมต่อไปอีกเลยนั้นเป็นการเพียงพอแล้ว สำหรับมาร์กซ์แล้วการทำเช่นนี้เป็นเพียงการเร่งขายวลีอันสวยหรูเท่านั้นเองและเป็นเรื่องของพวกเขาที่ไม่มีอะไรแต่ทว่าเป็นพวกปลอ่ยโก่ ซึ่งพยายามทำให้ทุกอย่างอยู่ในรูปของวลีอันสวยหรู เพื่อที่จะปกปิดความรู้ทางประวัติศาสตร์แบบกระต่อนกระแท่นของตนแล้วจับยัดเข้าไปในระบบ อันสวยหรูอย่างรวดเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ตรงกันข้ามมาร์กซ์มีความพิถีพิถันในการศึกษากรณีเฉพาะรายต่าง ๆ แต่ละกรณีแล้วจึงทำการสรุปโดยทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง การที่เราจะเข้าใจการปฏิวัติว่าเป็นเสมือนปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งนั้น จำเป็นจักต้องสืบค้นหาสาเหตุต่าง ๆ ใน “สภาวะการณ์ต่าง ๆ ของการดำรงอยู่ของแต่ละประเทศที่เกิดความขุลงนุ่นวาย”²⁶ ดังนั้นข้อเสนอแนะของมาร์กซ์และเองเกลส์ก็คือการใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยพิจารณาสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในสถานที่และระยะเวลาที่แตกต่างกันด้วยความระมัดระวัง

ในงานเขียนของมาร์กซ์ที่เราได้พิจารณามาแล้ว จะเห็นได้ว่าเขาได้อาศัยสิ่งสำคัญ ๆ หลายอย่าง เป็นต้นว่ามโนทัศน์, ชนชั้น, กลุ่ม, พรรคฯ ในข้อเขียนเหล่านี้ การพิจารณาประเทศต่าง ๆ ว่าเป็นสังคมแบบทุนนิยมหรือไม่นั้น ยังมีปัญหาที่ต้องขบคิดต่อไปอีก การปรากฏอยู่ของความสัมพันธ์แบบทุนนิยมอุตสาหกรรม, การดำรงอยู่ของชนชั้นเก่าและชนชั้นกลางตลอดจนความสัมพันธ์ของประเทศนั้นกับนานาประเทศและอื่น ๆ มาร์กซ์ถือว่าสิ่งเหล่านี้

นี้เป็นปัญหาเชิงประจักษ์ (empirical) ทั้งสิ้นเมื่อมีการอ้างอิงถึงสังคมสองสังคมว่าเป็นสังคมแบบทุนนิยม มาร์กซ์ไม่เคยทักท้วงเอาง่าย ๆ ว่าทั้งสองสังคมมีระบบการผลิตเหมือนกัน แล้วก่อให้เกิดผลลัพธ์ต่าง ๆ เหมือนกัน ข้อสรุปทั่วไปเกี่ยวกับระบบทุนนิยมจะเป็นข้อสรุปใช้ได้ก็ต่อเมื่อได้พิจารณาเงื่อนไขต่าง ๆ ทางสังคมโดยเฉพาะของสังคมนั้น

แนวทางการศึกษาแบบนี้ จำเป็นต้องให้ความสนใจไม่แต่เพียงเฉพาะรูปแบบที่ทั่วไปของสังคมหากต้องเข้าใจรูปแบบเฉพาะของสังคมด้วยเช่นกันและต้องพิจารณาไม่แต่เพียงเฉพาะรูปแบบที่เหมือนกัน ที่พบในทุกสังคมหรือทุกสังคมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น แต่ทว่าต้องศึกษาการผสมผสานกันของรูปแบบที่แตกต่างไปจากสังคมแต่ละสังคมในแต่ละช่วงเวลาด้วย วิธีการนี้เป็นวิธีการเปรียบเทียบแต่ก็มีบางสิ่งบางอย่างที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติม วิธีนี้ทำให้ผู้ศึกษามองโครงสร้างทางสังคมในบริษัททางประวัติศาสตร์อันแน่นอน ตรรกวิทยาของวิธีการนี้ดำเนินไปในลักษณะดังต่อไปนี้ : โครงสร้างและแนวโน้มต่าง ๆ ของสังคมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจะพบได้ในหลาย ๆ สังคมและเราอาจจำแนกสังคมเหล่านี้ได้ว่าเป็นสังคมที่มีแบบแผนอันแน่นอน เช่น สังคมแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม เป็นต้น โดยการเก็บรวบรวมลักษณะร่วมกัน (common) จากสังคมจำนวนมาก แล้วนำเอาลักษณะเหล่านี้มารวมเข้าด้วยกัน เป็นตัวแบบ (model) ทั่วไปของสังคมประเภทนี้ เราจะได้สมมติฐานเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ของตัวแบบและสัมพันธ์อันเกี่ยวเนื่องกันของปัจจัยเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น ในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่จะสังเกตเห็นว่าชนชั้นต่ำที่เสียเปรียบจะลงคะแนนเสียงให้แก่พรรคฝ่ายซ้ายที่ก้าวหน้า ในขณะที่ชนชั้นสูงและมีอภิสิทธิ์จะลงคะแนนเสียงให้แก่พรรคฝ่ายขวาที่มีลักษณะอนุรักษนิยม จากการที่เราได้ข้อสรุปทั่วไปในลักษณะนี้มีคำถามต่าง ๆ ที่ต้องขบคิดต่อไป เช่นสัมพันธ์ภาพในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นในทุก ๆ แห่งหนและทุกยุคทุกสมัยหรือไม่ ในที่ใดและเมื่อใดบ้างที่ลักษณะดังกล่าวไม่เป็นไปตามนั้นการที่ข้อสรุปทั่วไปไม่อาจประยุกต์ใช้กับกรณีใดกรณีหนึ่งนั้น จำเป็นต้องเสาะหาคำตอบ ไม่เพียงเฉพาะในลักษณะของสัมพันธ์ภาพ ทางด้านหน้าที่ของปัจจัยต่าง ๆ ในระบบ หากแต่ต้องศึกษาประวัติศาสตร์ของระบบ ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบด้วย ตัวอย่างเช่นมาร์กซ์และองเกลส์ได้พัฒนาทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงโดยใช้มโนทัศน์ที่สำคัญสองอย่างคือพลังทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางทรัพย์สิน ในบริษัททางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะของสังคม ๆ นั้นต่อจากนั้นทั้งสองจึงได้ใช้ทฤษฎีนี้เป็นสมมติฐานทั่วไปในการศึกษาสังคมต่าง ๆ ในยุคสมัยของตน การปฏิบัติที่แน่นอนได้อุบัติขึ้น (เช่นในปี 1848) บางครั้งล้มเหลวโดยสิ้นเชิง บางครั้งก็บรรลุผลสำเร็จเป็นบางส่วน เหตุใด การปฏิบัติจึงประสบผลสำเร็จในประเทศหนึ่งแต่กลับล้มเหลวในอีกประเทศหนึ่งทฤษฎีทั่วไปของการปฏิบัติไม่อาจอธิบายได้อย่างสมบูรณ์ ในประเทศหนึ่งพลังทางการผลิตอาจเจริญเติบโตเต็มที่และอย่างน้อยที่สุดก็มีบาง

ส่วนที่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์แห่งอำนาจ ส่วนในอีกประเทศหนึ่ง พลังทางการผลิตไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร เพราะความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่มีลักษณะที่ไม่ยืดหยุ่นเลย สถานการณ์เช่นนี้เองเป็นสถานการณ์เฉพาะทางประวัติศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมซึ่งเองเองต้องการศึกษา นั่นคือกรณีความล้มเหลวของการปฏิวัติในประเทศเยอรมัน การที่จะอธิบายถึงความล้มเหลวดังกล่าว จำเป็นต้องเข้าใจและสำรวจตรวจสอบสภาวะการณ์ต่าง ๆ ของเยอรมันในช่วงเวลานั้น อย่างระมัดระวังแต่การจำกัดความสนใจเพียงแต่ช่วงเวลาสั้นอย่าง เดียวย่อมไม่เป็นการเพียงพอ แต่จักต้องศึกษาย้อนหลังไปถึงบ่อเกิดของสภาวะการณ์ต่าง ๆ ด้วย ดังนั้น ตามทรรศนะของเองเกลส์จักต้องพิจารณาโครงสร้างทางสังคมและประวัติศาสตร์ มิใช่ พิจารณาเฉพาะโครงสร้างทางสังคมเพียงอย่างเดียวกฎทางระเบียบวิธีศึกษาแบบนี้ ชุมปีเตอร์ (Schumpeter) ได้เน้นย้ำว่า “ไม่เคยมีทศวรรษใดในประวัติความเป็นมาของการเมือง ศาสนาเทคโนโลยี จิตรกรรม กวีนิพนธ์และอื่น ๆ จักสามารถอธิบายได้ในตัวของมันเอง การที่จะทำความเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้.....ท่านจักต้องสำรวจตรวจสอบช่วงเวลาอย่างกว้างขวาง หากไม่ดำเนินการดังกล่าวแล้วไซร์ก็เท่ากับเป็นการพิสูจน์แบบผ่าน ๆ ดาไปเท่านั้น”²⁷ ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับการปฏิวัติและความปราชัยในเยอรมันของเองเกลส์นั้น หลักการที่สำคัญของการวิเคราะห์ปรากฏอย่างชัดเจน

เองเกลส์เริ่มวิเคราะห์โดยการอธิบายโครงสร้างทางชนชั้นในเยอรมันซึ่งแตกต่างจากโครงสร้างทางชนชั้นในอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก

“ส่วนประกอบของชนชั้นต่าง ๆ ของประชาชนซึ่งรวมเป็นพื้นฐานขององค์การทางการเมืองทั้งปวงในเยอรมันนั้น มีลักษณะที่ซับซ้อนกว่าในประเทศอื่น ๆ ในขณะที่ระบบศักดินาในอังกฤษและฝรั่งเศสถูกทำลายล้างไปโดยสิ้นเชิงหรือถูกชนชั้นกลางที่มีอำนาจและร่ำรวยในเมืองใหญ่ ๆ บีบให้ลดน้อยลงไปจนกระทั่งอยู่ในรูปแบบที่ด้อยความสำคัญอย่างในอังกฤษ.....แต่ศักดินาชั้นสูงในเยอรมนียังคงมีอภิสิทธิ์ดังเช่นในสมัยโบราณ”

จากการเริ่มวิเคราะห์เงื่อนไขเฉพาะอันแตกต่างจากประเทศอื่น ๆ ของเยอรมันในช่วงเวลานั้น เองเกลส์จึงได้เน้นความสำคัญของอำนาจของเจ้าขุนมูลนาย นอกจากนี้ สภาวะการณ์ของกรรมพีในเยอรมันก็แตกต่างจากสภาวะการณ์ในประเทศอื่น ๆ ชนชั้นที่มีได้มั่งคั่งหรือรวมกลุ่มกัน ดังเช่นในอังกฤษและฝรั่งเศส หักถกรรมแบบเก่าในเยอรมันถูกทำลายล้างโดยการนำเครื่องจักรไอน้ำตลอดจนการผลิตที่มีลักษณะแข่งขันกันและดีเลิศของอังกฤษมา

ใช้ “การผลิตที่ทันสมัยกว่า...(ในเยอรมัน) ไม่อาจทดแทนความสูญเสียของการผลิตแบบเก่าได้ และไม่อาจก่อให้เกิดประโยชน์จากการผลิตมากพอที่จะเป็นพลังผลักดันให้ความปรารถนาในการผลิตแบบใหม่เป็นที่พึงประสงค์ของรัฐบาลซึ่งมีความอิจฉาริษยาในการขยายอำนาจและความมั่นคงซึ่งมิได้เกิดจากผลงานของชนชั้นสูง”²⁹ เองเกลส์เห็นว่าพัฒนาการแบบทุนนิยมในเยอรมันค่อนข้างจะ “ล่าหลัง” และได้เพียรพยายามอธิบายปรากฏการณ์นี้ โดยมองจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเยอรมันโดยเฉพาะเจาะจง “สาเหตุแห่งความล่าหลังของการอุตสาหกรรมในเยอรมันมีมากมาย ในที่นี้อาจสรุปได้เป็นสองประการที่สำคัญคือสถานที่ตั้งในเชิงภูมิศาสตร์ของประเทศที่ไม่เอื้ออำนวย กล่าวคืออยู่ไกลจากมหาสมุทรแอตแลนติกซึ่งถือว่าเป็นเส้นทางที่สำคัญยิ่งในการค้าขายกับนานาประเทศ อีกประการหนึ่งคือสงครามที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งเยอรมันติดพันอยู่มี การสู้รบกันในประเทศนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 จนถึงปัจจุบัน”³⁰ ผู้อ่านจะต้องไม่เข้าใจไขว้เขวเกี่ยวกับคำว่า “เชิงภูมิศาสตร์” ในที่นี้ ตามความหมายของเองเกลส์นั้นไม่ได้เกี่ยวกับเรื่อง “ภูมิศาสตร์กำหนด” (geographical determinism) แต่อย่างไรในบริบทนี้หมายถึงสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ที่ช่วยเร่งให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ แถบชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกและถ่วงการพัฒนาในประเทศที่อยู่ห่างจากชายฝั่งมหาสมุทรสภาพเงื่อนไขเฉพาะประการนี้เองที่ทำให้กรรมพีในเยอรมันไม่เข้มแข็ง กรรมพีเหล่านี้มีจำนวนน้อยและไม่ได้รวมกลุ่มกันอย่างแน่นหนา ซึ่งปัจจัยนี้เองที่ทำให้พวกเขาไม่สามารถช่วงชิงอำนาจสูงสุดในทางการเมืองเหมือนอย่างที่กรรมพีในอังกฤษและฝรั่งเศสประสบผลสำเร็จในปี 1688 และ 1789 ตามลำดับ ในเยอรมันนั้นเองเกลส์พบว่าความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจและการพัฒนาในทางการเมืองของชนชั้นหนึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างเห็นได้ชัด เขาจึงอธิบายความอ่อนแอ ในทางการเมืองของกรรมพีเยอรมัน โดยพิจารณาจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจซึ่งไม่ก้าวหน้าของชนชั้นนี้ อย่างไรก็ตาม ชนชั้นกรรมพีที่อ่อนแอนี้ได้เริ่มมีความสำคัญในทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะตั้งแต่ปี 1815 เป็นต้นมา ผลก็คือพวกนี้เริ่มมีความสำคัญในทางการเมืองตามมาด้วย ทั้งนี้เองเกลส์ได้ให้ตัวอย่างเฉพาะเจาะจงและชัดเจนในกรณีทีพลังทางการผลิตซึ่งกำลังเติบโตใหญ่ขัดแย้งกับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ดำรงอยู่ ในไม่ช้าไม่นานพวกกรรมพี “ก็จะดำเนินการไปถึงขั้นหนึ่งซึ่งพวกเขาได้รู้ว่าพัฒนาการของผลประโยชน์ที่สำคัญยิ่งของตนถูกตรวจสอบโดยบทบัญญัติทางการเมืองของประเทศ เป็นต้นว่า โดยการแบ่งแยกในระหว่างเจ้านายหลายคนในจำนวน 36 คน และแต่ละคนก็มีที่ทำขัดแย้งกันและหาความแน่นอนมิได้โดยโชครวนของศักดินาที่มีในทั้งเกษตรกรรมและการค้าที่เกี่ยวข้องกับกรรมพี โดยการควบคุมแบบสอดรู้สอดเห็นซึ่งทำการควบคุมระบบราชการอันแสนจะอึดอาดและอวดดี”³¹

สำหรับชนชั้นอื่น ๆ ในเยอรมันในยุคนี้ ก็เช่นเดียวกับในกรณีของชนชั้นสูง และกรรมกร พวกกรรมกรพืชน้อยแตกต่างไปจากชนชั้นเดียวกันในอังกฤษ และฝรั่งเศส ชนชั้นที่ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ และเป็นเจ้าของร้านค้าย่อยมีเป็นจำนวนมากในเยอรมัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากความล้มเหลวของพัฒนาการของนายทุนขนาดใหญ่เอง หากพวกกรรมกรพืชน้อยมีบทบาทที่สำคัญในการกำหนดผลลัพธ์ของการปฏิวัติอื่น ๆ (ทั้งนี้ เนื่องจากสถานะซึ่งอยู่ตรงกลางของชนชั้นนี้ตลอดจนลักษณะทำที่อันรุนแรงของชนชั้นนี้ด้วย) ดังนั้น ในกรณีของเยอรมันก็จะเห็นได้ชัดยิ่งขึ้น ในเยอรมันนั้น ชนชั้นนี้ต้องพึ่งพาอาศัยโดยตรงต่อกษัตริย์และขุนนาง ชนชั้นนี้ “จะถูกบีบให้อยู่ระหว่างความหวังว่าตนจะก้าวขึ้นสู่ชนชั้นที่มั่งคั่งกว่าเดิมและความกลัวว่าจะถูกลดฐานะลงไปเป็นพวกกรรมกรหรือยิ่งกว่านั้นเสียอีกคือพวกยาก...”³²

สภาพของชนชั้นกรรมกรในเยอรมันเป็นอย่างไรบ้าง หากการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ยังไม่ได้รับการพัฒนา ชนชั้นกรรมกรจะเป็นอย่างไรได้ไหม “ในเยอรมัน มวลชนในชนชั้นกรรมกรถูกว่าจ้างงาน ไม่ใช่จากบรรดาเจ้านายเจ้าของโรงงานผลิตอันทันสมัยดังเช่นในอังกฤษ แต่จากบรรดาพ่อค้าขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีระบบการผลิตแบบเก่าอันเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่สมัยกลาง”³³ ดังนั้น เองเกลส์จึงมุ่งพิจารณาเฉพาะรากฐานสำคัญกล่าวอีกนัยหนึ่งคือความสัมพันธ์ทางการผลิตทั้งหมดซึ่งประกอบกันเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคม ถ้าเช่นนั้นแล้วโครงสร้างส่วนบนเป็นอย่างไรบ้าง โครงสร้างส่วนบนก็เช่นเดียวกัน คือมันมีลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์โดยมองจากพัฒนาการในเชิงสหสัมพันธ์กับรากฐานทางเศรษฐกิจ การขาดแคลนสภาพการณ์ใหม่ ๆ ทางการผลิต เช่น การขนส่ง และการสื่อสารยังผลให้ขาดแคลนความคิดแปลกใหม่ด้วย “ดังนั้น จึงไม่น่าประหลาดใจเลย ในขณะที่การปฏิวัติเริ่มขึ้นนั้นหากชนชั้นกรรมกรส่วนใหญ่จะเรียกร้องให้มีการจัดตั้งสมาคมอาชีพ และองค์การการค้าพิเศษแบบสมัยกลางขึ้นโดยทันที”³⁴ ถึงกระนั้นชนชั้นนี้ก็หาได้รวมตัว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่ กรรมกรบางคนอาศัยในบริเวณโรงงานและทำงานในโรงงานตามตำบลต่าง ๆ เพียงไม่กี่แห่ง และก็เป็นแหล่งที่มีการผลิตขนาดใหญ่ครอบครองอยู่ เองเกลส์เชื่อว่ากรรมกรเหล่านี้เป็นพวกที่สามารถมองเห็นและเข้าใจในภาพความเป็นอยู่ของตนได้อย่างชัดเจนมากกว่าใคร ๆ

ในท้ายสุด เองเกลส์ได้พิจารณาชนชั้นชาวนา ซึ่งเป็นชนชั้นที่มีจำนวนมากตลอดจนพิจารณาขอบเขตของการจัดช่วงชั้นภายในชนชั้นนี้ด้วย กลุ่มแรกเป็นพวกชาวนาที่ร่ำรวย เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ และมีลูกจ้างจำนวนมาก กลุ่มนี้อยู่ระหว่างเจ้าขุนมูลนายที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่และไม่ต้องเสียภาษีและชาวนาเล็ก ๆ กลุ่มนี้จะร่วมเป็นพันธมิตรกับชนชั้นกลางในเมืองที่ต่อต้านเจ้าขุนมูลนาย กลุ่มที่สองเป็นพวกเจ้าของที่ดินอิสระขนาดเล็กใน

แถบลุ่มแม่น้ำไรน์ ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากอิทธิพลของการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่ในฝรั่งเศสปี 1789 และจากความพินาศของระบบศักดินาฝรั่งเศส การเป็นเจ้าของที่ดินอิสระอันคล้ายคลึงกันนี้ ปรากฏอยู่ในหลายจังหวัดแต่ก็เป็นอิสระแต่เพียงในนามเท่านั้น เพราะที่ดินของพวกนี้ต้องตก อยู่ในภาวะจำนองแทบทั้งสิ้น กลุ่มที่สามเป็นพวกเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งให้เช่าที่ดินและกลุ่มสุดท้าย คือกรรมกรในการเกษตรที่ “มีชีวิตอยู่ต่ออยากและตายไปอย่างยากจนแสนเข็ญ” ในทรรศนะ ของเองเกลส์เจ้าของที่ดินอิสระ ผู้เช่าที่นาและกรรมกรในไรน์ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดจาก ปฏิวัติ อย่างไรก็ตามผู้คนเหล่านี้ไม่อาจทำการเคลื่อนไหวโดยความริเริ่มของตนเอง การที่พวกเขาต้องอยู่อย่างกระจัดกระจายโดยที่ไม่มีการคมนาคมสื่อสารติดต่อกัน จึงเป็นไปได้ยากที่คน เหล่านี้จะจัดตั้งขบวนการอิสระใด ๆ ขึ้นมาได้ พวกเขาจึงจำเป็นต้องอาศัยแรงผลักดันจากพวก ที่มีการศึกษาและรวมตัวกันได้ซึ่งอาศัยอยู่ในเมือง ดังนั้นการสำรวจตรวจสอบโครงสร้างทางชน ชั้นโดยเฉพาะเจาะจงของเยอรมัน ตลอดจนผลประโยชน์ที่ขัดกันของบรรดาชนชั้นต่างๆ เอง เกลส์ต้องการที่จะนำมาอธิบายถึงความสับสนอย่างมาก ที่เกิดขึ้นในช่วงของการปฏิวัติและ ผลลัพธ์ของการปฏิวัติที่ประสบความสำเร็จเหล่านั้นเอง

เองเกลส์ได้วิเคราะห์อย่างมาเนาะบากันโดยพิจารณาพื้นที่แต่ละพื้นที่ของ ประเทศเยอรมัน รวมทั้งบทบาทของชนชั้นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เหล่านั้นด้วย ตัวอย่างเช่นได้ ศึกษาวิเคราะห์เงื่อนไขต่าง ๆ โดยเฉพาะของรัฐปรัสเซีย รัฐอื่น ๆ ของเยอรมัน ออสเตรีย การจลาจลในนครเวียนนา การจลาจลในเบอร์ลิน เป็นต้น นอกจากนี้เองเกลส์ยังได้ศึกษา อิทธิพลที่มาจากภายนอก โดยเฉพาะอิทธิพลจากนอกประเทศโดยเฉพาะในฝรั่งเศส ซึ่งมีผล ต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเยอรมันบรรดากรรมกรที่เยอรมันหลังจากการลุกฮือของพวกตน รู้สึกว่าไม่อาจที่จะมีฐานที่มั่นคงในการต่อต้านพวกศักดินาและพวกข้าราชการได้ หากปราศจาก ความสนับสนุนของประชาชน ดังนั้นจึงปลุกระดมประชาชน อย่างไรก็ตาม กรรมกรที่เยอรมันก็ ยังมีความกลัวมวลชนที่มีฐานะต่ำกว่าพวกตน ยิ่งกว่าที่จะเกรงกลัวอำนาจของศักดินาเสียอีก ลักษณะเช่นนี้ก็คล้ายคลึงกับกรรมกรที่ฝรั่งเศส พวกนี้จะเรียกร้องต่อบรรดาศักดินาได้อย่าง จำกัดจำเขี่ยเท่านั้น และพวกศักดินายังจะอ่อนข้อประนีประนอมอย่างจำกัดยิ่งกว่าเสียอีก กรรมกรที่เยอรมันจำต้องยอมรับการประนีประนอมเท่าที่ได้เพื่อว่าทั้งตนและบรรดาศักดินาจะได้บัน ทอนข้อเรียกร้องของบรรดาพรรคที่ก้าวหน้ากว่าให้เหลือน้อยลง หลังจากความปราชัยของ กรรมกรปารีส ในเดือนมิถุนายน 1848 และสถานการณ์เริ่มปรากฏชัดว่า การปฏิวัติในปารีสได้ ถูกทำลายลงแล้ว พวกขุนนางศักดินาในเยอรมันได้ตัดสินใจสลัดตัวเองออกจากพันธมิตรชั่วคราว (ฝ่ายกรรมกร) และพยายามที่จะนำเยอรมันกลับคืนสู่สภาพเดิมก่อนเกิดการปฏิวัติ ในจดหมายฉบับที่ 19 (ซึ่งได้พรรณนาถึงการสิ้นสุดของการจลาจล) เองเกลส์ได้วิเคราะห์เชิง

ประวัติศาสตร์โดยเขียนไว้ในเชิงทำนายว่า : “ลัทธิเสรีนิยมทางการเมืองซึ่งเป็นการปกครองพวกกรรมพื้ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์หรือสาธารณรัฐก็ตามไม่มีทางเป็นไปได้เลยในเยอรมัน”³⁵

สงครามกลางเมืองในฝรั่งเศส

มาร์กซ์และเอนเงิลส์เชื่อว่าในฝรั่งเศสหลังจากปี 1789 การปฏิวัติใด ๆ จะเกิดขึ้นมิได้เลยหากปราศจากการเข้าร่วมของกรรมมาชีพ ในการปฏิวัติตั้งแต่นั้นมาเช่นในปี 1830, 1848 และในปารีสคอมมูนปี 1871 ทั้งสองมองว่ากรรมมาชีพเป็นพวกที่ก้าวหน้าอย่างแท้จริงซึ่งกรรมพื้ได้รับความช่วยเหลือเพื่อบรรลุจุดประสงค์ของพวกตนและหลังจากนั้นกรรมพื้ก็จะผลักดันไล่ส่งกรรมมาชีพออกไป โดยทั่วไปแล้ว มาร์กซ์และเอนเงิลส์ มองว่าสำหรับการปฏิวัติทั้งหลายหลังจากประสบชัยชนะอันยิ่งใหญ่ในครั้งแรก บรรดาพวกที่ก่อการจะแตกแยกกันเอง กิ่งหนึ่งเห็นว่าสิ่งที่พวกตนได้รับนั้นเป็นการเพียงพอแล้วแต่อีกกิ่งหนึ่งต้องการมากกว่าที่ได้รับและพยายามเรียกร้องเพิ่มขึ้น ชัยชนะของการปฏิวัติในครั้งแรกนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อพวกที่ก้าวหน้าเข้าไปร่วมด้วยเท่านั้น อย่างไรก็ตามจากชัยชนะนั้นเอง บรรดาพวกก้าวหน้าจะกลายเป็นพวกที่ยอมเสียสละและอาจกลายเป็นแม่กระแทกศัตรูไปก็ได้ ในการปฏิวัติของฝรั่งเศสแต่ละครั้ง กรรมมาชีพจะยื่นข้อเรียกร้องของตนเอง แต่ข้อเรียกร้องเหล่านั้นจะอยู่ในลักษณะสับสนไม่ชัดเจน ข้อเรียกร้องเหล่านี้จะสอดคล้องกับสถานะแห่ง พัฒนาการของกรรมกรในปารีสในช่วงเวลาต่าง ๆ ถึงแม้ว่าข้อเรียกร้องเหล่านี้จะไม่ชัดเจนและสับสนแต่ก็ถือได้ว่าเป็น “การคุกคามต่อระเบียบกฎหมายเกณฑ์ของสังคมที่ดำรงอยู่ บรรดากรรมกรที่ยื่นข้อเรียกร้องยังไม่ได้ถูกปลดอาวุธ ดังนั้นการปลดอาวุธกรรมกรจึงเป็นความต้องการอันดับแรกของกรรมพื้ซึ่ง เป็นผู้กุมอำนาจรัฐไว้ได้ ดังนั้น หลังจากที่กรรมกรได้ชัยชนะในการปฏิวัติทุกครั้งจะมีการต่อสู้ใหม่เกิดขึ้นและลงเอยด้วยความปราชัยของกรรมกร”³⁷

หากกรรมมาชีพไม่สามารถก่อการปฏิวัติได้เองแล้วขึ้นปกครองฝรั่งเศสได้ กรรมพื้ก็ไม่สามารถกระทำได้เช่นกัน สำหรับกรรมพื้ที่นั้นยังไม่ได้พัฒนาตนเองไปถึงขั้นตอนอันจำเป็นที่จะนำไปสู่การปฏิวัติได้ ทั้งนี้เพราะภายในชนชั้นยังแบ่งออกเป็นก๊กเหล่าและพรรคต่าง ๆ ซึ่งขัดแย้งกันเอง ชนชั้นนี้จึงขาดเอกภาพอันเป็นผลมาจากการที่ยังปราศจากความสัมพันธ์ทางอุตสาหกรรมแบบทันสมัยในฝรั่งเศส ซึ่งมาร์กซ์เห็นว่า เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้หลุยส์ โบนาปาร์ตได้อำนาจรัฐและได้ตำแหน่งบัญชาการทั้งในกองทัพ ตำรวจและระบบราชการ แม้ว่าการปกครองจะอยู่ภายใต้ “แก๊งของนักผจญภัยทางการเมืองและการเงิน” ก็ตามแต่ฝรั่งเศสก็สามารถดำเนินการพัฒนาอุตสาหกรรมไปอย่างที่ไม่อาจเป็นไปได้ในยุคสมัยก่อน ๆ

ไม่ว่าจะเป็นยุคของพวกอภินาธิปไตยทางการเงินและยุคของหลุยส์ ฟิลิปป์ ดังนั้น ตาม
ทรรศนะของมาร์กซ์ทั้ง ๆ ที่ลักษณะการปกครองของโบนาปาร์ตจะดำเนินไปในแง่เป็นปฏิปักษ์
ต่อทั้งพวกกรรมพีและกรรมาชีพพร้อม ๆ กันก็ตาม แต่มันก็ช่วยก่อประโยชน์ให้กับพัฒนาการ
ของพลังทางการผลิตและวิธีการผลิตแบบทุนนิยมต่อไป

ขณะเดียวกัน จักรวรรดิที่สองภายใต้การปกครองของหลุยส์ นโปเลียนเป็น
“การเรียกร้องลัทธิอวดแสนยานุภาพของประเทศของตนกลับคืนมา เป็นการเรียกร้องให้ฟื้นฟู
พรมแดนในสมัยจักรวรรดิที่ 1 ซึ่งฝรั่งเศสได้สูญเสียไปเมื่อปี ค.ศ. 1814 หรืออย่างน้อยก็ให้มี
พรมแดนเท่ากับสาธารณรัฐที่ 1”³⁸ การเรียกร้องนี้ได้นำไปสู่สงครามระหว่างฝรั่งเศสกับปรัสเซีย
ในปี 1870 ซึ่งยังผลให้หลุยส์ นโปเลียนถูกเนรเทศไปซีดาน (Sedan) และจากนั้นต้องลี้ภัยไป
เมืองวิลเฮมสโรห์ กองทัพฝรั่งเศสประสบกับความพ่ายแพ้และจักรพรรดิถูกจับเป็นเชลยในขณะ
ที่สงครามกำลังรบพุ่งกันอย่างดุเดือดนั่นเอง กรรมกรในปารีสได้ลุกฮือขึ้นอีก จักรวรรดิ
ฝรั่งเศสจึงพินาศลง แล้วประกาศจัดตั้งสาธารณรัฐขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงแรก บรรดากรรมกร
ยินยอมให้องค์กรนิติบัญญัติที่มีอยู่เดิมจัดตั้งรัฐบาลขึ้นป้องกันตนเองหลังจากนั้นไม่นาน ความ
เป็นปฏิปักษ์กันระหว่างรัฐบาลนายทุนกับกรรมกรซึ่งติดอาวุธได้แปร เป็นความขัดแย้งอย่างเปิด
เผย ในช่วงสุดท้ายซึ่งเป็นช่วงที่มาร์กซ์และเอนเงิลส์ประทับใจอย่างยิ่งคือปารีสยอมจำนน แต่
ทว่ากองทัพปรัสเซียก็ไม่กล้าพอที่จะบุกเข้ายึดปารีสในฐานะผู้มีชัย พวกนี้ทำได้แต่เพียงเข้ายึด
ครองจุดเล็ก ๆ บางจุดในปารีส ซึ่งขณะเดียวกันกองทัพปรัสเซียเองก็จะถูกรายล้อมไว้ โดย
พวกกรรมาชีพในปารีส “ซึ่ง ฝ่้ามองอย่างจืดจางไม่ยอมให้ชาวปรัสเซียก้าวข้ามลวงล้าออก
จากบริเวณที่ผู้ยึดครองต่างชาติตั้งมั่น”³⁹ หลังจากที่รัฐบาลของกรรมพีพยายามที่จะล้มรัฐบาล
ใหม่ของกรรมาชีพครั้งแล้วครั้งเล่า ในที่สุดกรรมาชีพก็ได้รับชัยชนะและได้จัดตั้งปารีสคอมมูน
ขึ้น เมื่อได้อำนาจแล้วกรรมกรก็ลงมือนำนโยบายใหม่มาใช้โดยทันที กล่าวคือยกเลิกการเกณฑ์
ทหาร ยุบเลิกกองทัพ ออกประกาศให้มีการแยกศาสนจักรออกจากฝ่ายอาณาจักร ยกเลิกการ
จ่ายค่าเช่าทุกประเภทชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งและเลือกตั้งชาวต่างชาติให้เข้าทำงานราชการอันเป็น
สัญญาณประการหนึ่งที่สื่อให้เห็นถึงลักษณะแบบสากลของคอมมูน เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกคนได้
รับเงินเดือนไม่มากกว่าค่าจ้างเฉลี่ยของกรรมกรทั่ว ๆ ไปและคอมมูนได้พยายามที่จะสร้าง
ลักษณะแห่งความเสมอภาคให้เกิดขึ้นโดยเร็วที่สุดและบรรดากรรมกรก็ต้องต่อสู้เพื่อความอยู่
รอดของตน กล่าวคือ “ต่อต้านกองทัพที่จัดตั้งโดยรัฐบาลกรรมพีซึ่งตั้งอยู่ในแวร์ซายส์ซึ่งนับ
วันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น”⁴⁰ อยู่ตลอดเวลาด้วย พัฒนาการต่าง ๆ ต่อมาที่มาร์กซ์สังเกตเห็นก็
คือ ความมีลักษณะเป็นสากลนิยมทั้งของฝ่ายกรรมพีและฝ่ายกรรมาชีพ

คราวนี้รัฐบาลกระฎุมพีซึ่งจัดตั้งขึ้นที่แวร์ซายส์ ซึ่งได้ก่อสงครามกับปรัสเซียต้องเผชิญหน้ากับคอมมูน รัฐบาลกระฎุมพีจึงหันหน้าเข้าของความช่วยเหลือจากศัตรูและ “ขอร้องให้รัฐบาลปรัสเซียส่งทหารฝรั่งเศสที่ถูกจับเป็นเชลยกักขังไว้ ที่ซีดานและเมทซ์คืนโดยเร็ว เพื่อที่จะบุกเข้ายึดปารีสกลับคืน”⁴¹ คอมมูนจึงถูกตีแตกไป ประสบการณ์จากประวัติศาสตร์ในครั้งนี้อย่างช่วยสร้างความมั่นใจให้กับข้อสรุปของมาร์กซ์ที่ได้เขียนไว้เมื่อ 20 ปีก่อน กล่าวคือ เมื่อชนชั้นกรรมกรได้อำนาจแล้ว ไม่สามารถจัดการปกครองโดยใช้องค์กรของรัฐแบบเก่า ๆ ได้ ประการแรกพวกเขาจำเป็นต้อง “ยกเลิกกลไกทั้งหมด ซึ่งแต่เดิมได้โดยถูกนำไปใช้ปราบปรามกรรมกรอีกประการหนึ่งพวกเขาจำเป็นต้องปกป้องตนเองจากสมาชิกสภาล่างตลอดจนเจ้าหน้าที่ทั้งหลายโดยประกาศให้คนเหล่านี้ทราบว่าจะถูกถอดออกจากตำแหน่งเมื่อไรก็ได้ โดยไม่มีข้อยกเว้น”⁴²

ดังนั้นนอกจากเรื่องของชนชั้น ชนชั้นย่อย ๆ และพรรคต่าง ๆ แล้ว ปัญหาเกี่ยวกับระบบราชการจึงกลายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากขึ้น ดังที่มาร์กซ์ได้วิเคราะห์ไว้ตั้งแต่บรูแมร์ที่ 18 จนกระทั่งถึงช่วงที่มีการจัดตั้งคอมมูน มาร์กซ์ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรของระบบราชการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดขวางการเติบโตของระบบประชาธิปไตย ซึ่งในเวลาต่อมาเวเบอร์และมิเชลส์ได้ให้ความสำคัญเป็นอันมาก ข้อความต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของคำนำในหนังสือ สงครามกลางเมืองในฝรั่งเศส ของเองเกิลส์ซึ่งมีลักษณะคำต่อคำเกือบจะเหมือนกับการคาดคะเนของมิเชลส์เกี่ยวกับ “กฎเหล็กแห่งคณาธิปไตย”

“สังคมได้สรรสร้างองคาพยพต่าง ๆ ของมันเองขึ้นมาเพื่อดูแลผลประโยชน์ร่วมกันซึ่งแต่เดิมจะเป็นไปในลักษณะของการแบ่งงานอย่างง่าย ๆ แต่องคาพยพต่าง ๆ เหล่านี้เหนือหัวของมันขึ้นไปมีอำนาจรัฐอยู่เมื่อกาลเวลาผ่านไปก็จะดำเนินไปตามครรลอง เพื่อผลประโยชน์พิเศษเฉพาะของมัน และแล้วมันจะเปลี่ยนแปลงจากการเป็นป่าวของสังคมกลับกลายเป็นนายของสังคม”⁴³

อย่างไรก็ตาม มาร์กซ์เห็นว่าลักษณะของระบบราชการเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะภายใต้เงื่อนไขบางอย่างเท่านั้น และก็มีใช้ว่าจะจะเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในทุกสภาพการณ์ของสังคม มันจึงไม่อาจถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำหรับผู้มองโลกในแง่ร้าย ดังเช่นเวเบอร์และก็ได้ไม่ได้เป็น “กฎเหล็ก” ดังเช่นที่มิเชลส์เชื่อ สำหรับมาร์กซ์ การแปลงสภาพขององค์กรในระบบราชการจากป่าวไปเป็นนายของสังคมนั้นอาจป้องกันได้โดยใช้วิธีการสองประการอันชะงัด ซึ่งอันที่จริงเคยใช้ในคอมมูนปารีสมาแล้ว ประการแรก “ต้องนำคนเข้าสู่ตำแหน่ง ไม่ว่า

จะเป็นตำแหน่งฝ่ายบริหารฝ่ายพิพากษาอรรถคดีและฝ่ายการศึกษาโดยวิธีการเลือกตั้งโดยอาศัยสิทธิในการเลือกตั้งทั่วไปของทุกคนที่เกี่ยวข้องและต้องขึ้นอยู่กับสิทธิที่จะถอดถอนได้ทุกเมื่อของกลุ่มผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งเดียวกันนี้ ประการที่สอง เจ้าหน้าที่ทุกคนไม่ว่าระดับสูงหรือต่ำจะได้รับค่าจ้างเท่ากับกรรมกรคนอื่น ๆ ...โดยการนี้ก็จะมีความมาตรการที่มีประสิทธิภาพเพื่อขัดขวางพวกนักล่าตำแหน่งและผู้แสวงหาลาภยศทั้งหลาย แม้ว่าจะอยู่แยกจากอำนาจที่ผูกมัดอยู่กับผู้ได้รับการมอบหมายต่อองค์กรของตัวแทนซึ่งจะเพิ่มเข้าไปในภายหลัง”⁴⁴ ดังนั้นจึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า มาร์กซ์และเอนเงิลส์ต่างก็ตระหนักถึงปัญหาของระบบราชการ และได้เสนอวิธีการบางอย่างซึ่งจะช่วยจัดผลกระทบบของการต่อต้านประชาธิปไตยหรืออย่างน้อยก็ช่วยให้ผลกระทบทเหล่านั้นบรรเทาเบาบางลง

จากการสำรวจตรวจสอบข้อเขียนบางชิ้นของมาร์กซ์และเอนเงิลส์จะช่วยทำให้เราเข้าใจในวิธีการ ที่เขาทั้งสองใช้ทฤษฎีในฐานะที่เป็นเครื่องชี้ทาง ในการวิเคราะห์สังคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือใช้แบบอย่าง (paradigm) ทางอ้อมสำหรับการวิเคราะห์สังคม และหน้าที่ของเราในที่นี้ก็คือการแสดงให้เห็นแบบอย่างดังกล่าวอย่างชัดเจน

แบบอย่างของมาร์กซ์ในการวิเคราะห์โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยรวม

ผู้ที่ศึกษาสังคมควรจะเริ่มศึกษาวิถีแห่งการผลิต (mode of production) ของสังคมก่อน นั่นคือเราควรให้ความสนใจต่อบัจจัย 4 ประการซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง ต่อไปนี้

ก. ผู้ผลิตโดยตรงใน “ความสัมพันธ์ของการทำงาน” แบบร่วมมือกันและเทคนิควิทยาการที่นำมาใช้ในกระบวนการของแรงงาน

ข. อุปกรณ์และปัจจัยในการผลิต

ค. ความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินซึ่งมีอิทธิพลต่อการเข้าถึงและการเข้าควบคุมปัจจัยการผลิตและผลผลิต

ง. สภาพธรรมชาติและวิธีการที่มันเป็นเงื่อนไขให้เกิดกระบวนการผลิตขึ้นมาอย่างเด็ดขาดในการกำหนดรูปแบบต่าง ๆ ของสังคมและย่อมไม่มีปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเป็นตัวกำหนดผู้คนประเภทต่าง ๆ ภายในสังคมนั้น ๆ ด้วย ก่อนอื่นเราต้องเข้าใจว่าทุกสังคมมีวิธีการของตนอย่างชัดเจนในการสร้างบูรณาการรวมหน่วย (integration) ในบรรดาแรงงาน, องค์กรทางสังคม, ปัจจัยการผลิตและรากฐานตามธรรมชาติของสังคม ดังนั้นการศึกษาในเชิงประจักษ์ของเราในการพิจารณาว่าปัจจัยใดจักเป็นปัจจัยตัดสินในสังคมนั้น ๆ (ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะ

กรณี) ดังนั้นหากเราต้องการทำความเข้าใจกับ “สังคมอุตสาหกรรมปัจจุบัน” เราก็จะต้องศึกษารูปแบบเฉพาะของบูรณาการรวมหน่วย ซึ่งเกิดจากปัจจัยเหล่านี้ในสังคมอุตสาหกรรมหลาย ๆ สังคมแล้วสร้างตัวแบบคร่าว ๆ จากรากฐานเหล่านั้น ในการที่จะทำความเข้าใจว่าเหตุใดสังคมอุตสาหกรรมหนึ่ง ๆ จึงผิดแผกแตกต่างไปจากรูปแบบดังกล่าว เราจำเป็นต้องศึกษาสภาพเงื่อนไขเฉพาะของสังคมนั้น ๆ จากการศึกษาอย่างถี่ถ้วนระหว่างลักษณะทั่วไปกับลักษณะเฉพาะของสังคมแล้วนำเอาลักษณะทั่วไปมาปรับปรุงเสริมแต่ง เราก็จะสามารถกำหนดข้อสรุปทั่วไปของสังคมอุตสาหกรรมได้ เมื่อเรามีแนวทางชี้ในด้านวิธีการรวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ดังที่มาร์กซ์ได้เสนอแนะไว้แล้ว เราก็จะสามารถปรับปรุงเครื่องมือทางด้านแนวคิดของมาร์กซ์ให้เข้ากับการศึกษาวิจัยทางสังคมสำหรับยุคปัจจุบันได้ ดังต่อไปนี้

1. ประการแรก พิจารณากฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจก่อน แล้วทำการศึกษาขอบข่ายของการผลิตของสังคม โดยเริ่มศึกษาด้วยการกำหนดช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แล้วสังเกตการเปลี่ยนแปลงอันสำคัญ ๆ ซึ่งเกิดขึ้น ถึงแม้ว่าเราอาจจะไม่ทราบการเปลี่ยนแปลงอย่างละเอียดละออก็ตาม แต่เราก็อาจสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างที่สำคัญ ๆ ภายในขอบข่ายของการผลิตดังกล่าว เป็นต้นว่า ในสังคมอุตสาหกรรมปัจจุบัน ผลกระทบของการใช้เครื่องทุ่นแรง (automation) เราอาจสังเกตได้จากลักษณะต่อไปนี้ (ก) ความสัมพันธ์การเปลี่ยนแปลงไป (ข) จำนวนกรรมกรซึ่งเป็นผู้ผลิตลดน้อยลงไป (ค) โครงสร้างของชนชั้นกลางที่เกิดขึ้นใหม่กำลังเปลี่ยนแปลงไป (ง) ประสิทธิภาพและโครงสร้างของสหภาพแรงงานเปลี่ยนแปลงทรนตะเช่นนี้ยังผลให้เกิดความสนใจในปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวคือทางเทคโนโลยีสมัยใหม่มีผลกระทบต่อระดับของการผลิตอย่างไรบ้าง การว่างงานเพิ่มขึ้นหรือลดลง การเปลี่ยนแปลงใดบ้างมีลักษณะทั่วไปหรือมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นและเกิดขึ้นกว้างขวางขนาดไหน แม้ว่าคำถามเหล่านี้จะมีความซับซ้อนมาก แต่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคำถามดังกล่าวมีมากมายและสามารถหาได้ง่ายกว่าในยุคสมัยของมาร์กซ์ ด้วยเหตุนี้เองจึงไม่จำเป็นที่เราจะต้องกำหนดให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่คงที่เป็นระยะเวลายาวนานดังที่มาร์กซ์ทำการวิเคราะห์ บางทีข้อมูลทางเศรษฐกิจในปัจจุบันมีความผิดพลาดน้อยกว่าในศตวรรษที่แล้วมากทีเดียว

2. จำแนกแยกแยะชนชั้นที่สำคัญ ๆ ในโครงสร้างทางเศรษฐกิจแล้วพิจารณาบทบาทของแต่ละชนชั้นในกระบวนการของการผลิต, การวิภาครายได้และการแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ก็ต้องจำแนกแยกแยะชนชั้นย่อย ๆ หรืออีกเหล่าต่าง ๆ ในโครงสร้างทางเศรษฐกิจด้วย

3. ผู้ที่ศึกษาซึ่งได้รับข้อมูลดีแล้วควรที่จะสามารถกำหนดได้ว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทางภาววิสัยของแต่ละชนชั้นและกลุ่มต่าง ๆ มีอะไรบ้างคำถามต่าง ๆ ที่เราควรคำนึงถึงได้แก่คำถามต่อไปนี้ : ผู้ผลิตโดยตรงเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้ควบคุมเครื่องมือเครื่อง

ใช้และปัจจัยการผลิตอื่น ๆ หรือไม่? ถ้าไม่ใช่ ใครเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตเหล่านั้น? ส่วนเกินทางเศรษฐกิจของสินค้าที่ผลิตได้มีเกินกว่าความจำเป็นในการดำรงชีพของผู้ผลิตหรือไม่ ใครเป็นผู้ควบคุมมูลค่าส่วนเกินไว้? มีการใช้มูลค่าส่วนเกินอย่างไร? มีชนชั้นใดบ้างได้ประโยชน์โดยตรงจากมูลค่าส่วนเกินมากที่สุด?

4. สมาชิกของชนชั้นตระหนักถึงสถานะทางภาววิสัยของตนในโครงสร้างทางเศรษฐกิจหรือไม่ และตระหนักหรือไม่ว่ามันเป็นสิ่งที่กำหนด "โอกาสต่าง ๆ ของชีวิต" ของพวกเขาด้วยตรรกะอันหนึ่งของการตระหนักเช่นนี้ก็คือ ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นในปริมาณทางเศรษฐกิจ ตรรกะของความสำนึกทางชนชั้นที่ดีกว่าก็คือ ระดับของการแสดงออกทางการเมือง

5. ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเกิดขึ้นในรูปใด ๆ บ้าง เป็นการขัดแย้งภายในชนชั้นหรือไม่.

6. บทบาทของกรรมกรที่ยากไร้มีอะไรบ้าง การดำรงอยู่ของชนชั้นนี้มีผลกระทบต่อชนชั้นอื่น ๆ อย่างไร ชนชั้นใดพยายามแสวงหาผลประโยชน์จากชนชั้นอื่นเพื่อเป้าหมายทางการเมืองของชนชั้นตน

7. เมื่อมีพรรคการเมืองต่าง ๆ จำเป็นต้องหาความสัมพันธ์ระหว่างพรรคเหล่านั้นกับชนชั้นต่าง ๆ และประเมินระดับของผลประโยชน์ของแต่ละชนชั้นซึ่งพรรคการเมืองต่าง ๆ แสดงออกมา

8. พรรคการเมืองใดมีอำนาจ สัมพันธภาพที่พรรคการเมืองมีต่อชนชั้นต่าง ๆ เป็นอย่างไร ใครเป็นผู้ควบคุมกองทัพ ตำรวจรวมทั้งกองกำลังอื่น ๆ

9. แบบแผนต่าง ๆ กฎเกณฑ์หรือแนวโน้มใดบ้างที่เราสามารถสังเกตได้ในการเปลี่ยนแปลงภายในชนชั้นและระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ชนชั้นใดมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ชนชั้นใดสมาชิกน้อยลง หน้าที่ใดบ้างมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น หน้าที่ใดบ้างมีความสำคัญลดลง ตัวอย่างเช่น ในกรณีของเครื่องทุ่นแรง เราจะพบว่าบทบาทของกรรมกรไร้ฝีมือในการผลิตจะมีความสำคัญต่อการผลิตลดลง

10. ความสัมพันธ์ระหว่างกฎระเบียบสำคัญ ๆ ทางสถาบันของสังคม เช่น ทางเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร กฎหมาย ศาสนา ฯ อยู่ในลักษณะใด กฎระเบียบใดเป็นตัวกำหนดทรงทำนองและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงในสังคม การวินิจฉัยหลักของสังคมโดยส่วนรวมอยู่ที่ใด ความสัมพันธ์ระหว่าง "ชนชั้นนำที่กุมอำนาจ" และชนชั้นที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจเป็นไปในลักษณะใด

11. ความสัมพันธ์ภายนอกของสังคมมีผลกระทบต่อพัฒนาการของสังคมเองอย่างไรบ้าง ตัวอย่างเช่นเราไม่ควรมองข้ามความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มาร์กซ์ไม่เคยมองว่าสังคมใดเป็นระบบปิด

12. พิจารณาฝ่ายก้าวหน้าในสังคม นั่นคือ ชนชั้นที่พยายามเสนอข้อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะถอนรากถอนโคน และมีผลประโยชน์ทางวัตถุ จากการเปลี่ยนแปลงนั้น จุดมุ่งหมายในทางการเมืองที่เด่นชัดที่พวกนี้แสดงออกหรือที่ตัวแทนในทางการเมืองของพวกเขาต้องการมีอะไรบ้าง ในทางกลับกัน ชนชั้นใดบ้างมีผลประโยชน์มากที่สุดในการรักษาสถานภาพเดิมไว้

13. ชนชั้นล่างมีตัวแทนหรืออำนาจในการปกครองอย่างไรบ้าง? โครงการทางการเมืองของพรรคการเมืองมีลักษณะอย่างไร เป้าหมายทางการเมืองของพรรคต่าง ๆ มีอะไรบ้าง พยายามเปรียบเทียบเป้าหมายของพรรคกับนโยบายและการปฏิบัติที่พรรคเหล่านั้นกระทำจริง ๆ

14. มีการรวมกลุ่มเป็นพันธมิตรกันในทางเศรษฐกิจหรือการเมืองในระหว่างชนชั้นและระหว่างพรรคหรือไม่ แนวโน้มของการผสมกันอยู่ในรูปแบบใดบ้าง พวกใดเป็นฝ่ายอนุรักษ์ พวกใดเป็นฝ่ายก้าวหน้า

15. บทบาทของ “ผู้ยิ่งใหญ่” หรือผู้นำที่มีบารมีในสังคมเป็นอย่างไร ตัวอย่างเช่น สิ่งที่มาร์กซ์ได้พยายามชี้แนะในข้อเขียนเรื่องบูรแมร์ที่ 18 ก็คือเพื่อ “แสดงให้เห็นว่าการต่อสู้ของชนชั้นในฝรั่งเศสได้เกิดสถานการณ์และความสัมพันธ์ซึ่งเอื้ออำนวยให้สามัญชนกลายเป็นวีรบุรุษ”⁴⁵

16. สาระสำคัญทางอุดมการณ์บางประการของสังคมมีอะไรบ้าง และสาระสำคัญทางอุดมการณ์เหล่านั้นมีแนวโน้มว่าจะรับใช้ผลประโยชน์ของใคร

17. พิจารณาบริษัททางประวัติศาสตร์ของสังคมที่ต้องการศึกษา ตัวอย่างเช่นในการศึกษาสังคมอเมริกันในศตวรรษที่ 20 ข้อสรุปทั่วไปซึ่งได้จากช่วงเวลาระหว่างปี 1914-1946 อันเป็นช่วงที่มีสงครามโลกเกิดขึ้น 2 ครั้ง มีวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ 1 ครั้งและมีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเป็นเวลานาน ย่อมแตกต่างจากการศึกษาโดยใช้ข้อสรุปทั่วไประหว่างปี 1946-1966 ซึ่งไม่มีปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเลย

18. บทบาทของชนบประเพณีก็ไม่ควรละเลย ลักษณะแบบปฏิบัติ ลักษณะแบบทหารหรือชนบประเพณีอื่น ๆ ปรากฏอยู่ในสังคมที่เราต้องการศึกษาหรือไม่ มาร์กซ์อ้างว่า “มนุษย์สร้างประวัติศาสตร์ของตนเอง แต่เขาก็ไม่ได้สร้างประวัติศาสตร์ตามความพอใจของตน มนุษย์ไม่ได้สร้างประวัติศาสตร์ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เขาเลือกสรรเอง แต่เป็นสภาพแวดล้อม

ล้อมซึ่งมนุษย์ต้องเผชิญกับมันโดยตรงและสืบทอดต่อมาจากอดีต ขนบประเพณีของคนรุ่นเก่าที่ ล่วงลับไปแล้วคาโถมเข้ามาเสมือนฝันร้ายในสมองของคนที่กำลังมีชีวิตอยู่”⁴⁶

19. พิจารณายขนาดและบทบาทของระบบราชการ หน้าที่ด้านบริหารของรัฐมี หน้าที่ใดบ้างที่จำเป็นต่อสังคมโดยรวม หน้าที่ใดให้ผลประโยชน์โดยตรงต่อชนชั้นใดชนชั้น หนึ่ง

20. บทบาทขององค์กรนิติบัญญัติของรัฐบาลมีอะไรบ้าง เป็นองค์กรที่ทำงาน ได้ผลหรือไม่ หรือจัดอยู่ในประเภทที่มาร์กซ์เรียกว่า พวกหลงไหลในรัฐสภา บทบัญญัติที่ผ่าน ออกมาเพื่อหวังที่จะปรับปรุงสภาพของชนชั้นล่างใช้บังคับได้ผลหรือไม่

ปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวไปนั้นเป็นเพียงข้อเสนอแนะเท่านั้นและยังมีอีกมากมายที่ มิได้กล่าวถึง เป็นการชี้ให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมาร์กซ์พิจารณาในการศึกษาสังคมในลักษณะ ที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น แบบอย่างนี้รวมทั้งข้อเสนอทั่วไปของวิธีการศึกษาเชิงทฤษฎีของมาร์กซ์ เป็นสิ่งที่ทำให้ผลงานของมาร์กซ์สอดคล้องกันกับการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ร่วมสมัย

เชิงอรรถบทที่ 4

1. Marx and Engels, ***Selected Correspondence***. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1953, p. 412
2. ***Engels' Letters***, Part 3, Ref.8, on p. 116 of this book
ซึ่งเขาได้กล่าวถึงความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ซึ่งยืนยันตัวของมันเอง
“อย่างถึงที่สุด” “ในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย,” เป็นต้น
3. Engels, อ้างแล้ว., p. 504
4. เฟิ่งอ้าง p.504
5. เฟิ่งอ้าง p. 505
6. เฟิ่งอ้าง p. 505
7. เฟิ่งอ้าง p. 505-506
8. เฟิ่งอ้าง p. 496
9. Karl Marx, ***A Contribution to the Critique of Political Economy***. Chicago : Charles H. Kerr and Company, 1904, p. 11.
10. ไม่มีความคิดใดปราศจากพ่อเกิด (No thought is an orphan) แน่นอน
ใครก็สามารถค้นหาความคิดนี้ได้ อย่างน้อยก็ในรูปแบบโดยนัยของมัน
ก่อนหน้ามาร์กซ์ มีนักคิดหลายคนโดยเฉพาะมองเตสกีเออ (Montesquieu)
อย่างไรก็ตาม มาร์กซ์ควรจะได้รับเครดิต เพราะว่าเขาได้พัฒนาความคิดนี้
อย่างแจ่มชัด
11. เฟิ่งอ้าง., p. 12
12. เฟิ่งอ้าง., p. 12
13. Karl Marx and Frederick Engels, ***The German Ideology***. New York : International Publishers, 1960, p. 14
14. *German Ideology*, quoted in T.B. Bottomore and Maximilien Rubel,
Karl Marx : Selected Writings in Sociology and Social Philosophy.
London : Watts and Co., 1961, p. 78.
15. โปรดดูการถกเถียงปัญหาที่น่าสนใจ ใน Marx and Engels, อ้างแล้ว.,
pp. 39-43.

16. F. Engels, *Introduction to the Class Struggles in France*, MESW I, p. 109.
17. Marx, *The class Struggles in France*, MESW I, pp. 128-129.
 ในส่วนนี้ การอ้างถึงจะใช้ตัวเลขในวงเล็บแทนหมายเลขหน้าในหนังสือ
18. Engels, *Selected Correspondence*. อ้างแล้ว., p. 507.
19. Engels, MESW I, p. 110.
20. เฟิ่งอ้าง p. 110.
21. เฟิ่งอ้าง p. 110.
22. เฟิ่งอ้าง p. 111.
23. เฟิ่งอ้าง p. 115.
24. งานเขียนนี้ส่วนใหญ่เองเกลส์เป็นผู้เขียน นานที่เดียวที่เชื่อกันว่า มาร์กซ์เป็นผู้แต่ง แต่จดหมายโต้ตอบระหว่างมาร์กซ์และเองเกลส์ แสดงว่าเองเกลส์เขียนเป็นส่วนใหญ่ โดยมีมาร์กซ์ช่วยเหลือ (หนังสือพิมพ์นิวยอร์ก เดลี ทริบูน อ้างว่าเป็นผลงานของมาร์กซ์) ในการอภิปรายงานเขียนชิ้นนี้ ข้าพเจ้าจึงใช้ชื่อของเองเกลส์ แต่ก็ถือว่าเป็นความคิดของนักคิดทั้งสอง
25. Karl Marx, *Selected Works* Vol. II. International Publishers, N.D., p. 40.
26. Marx, อ้างแล้ว., p. 41,
27. Joseph Schumpeter, "The Decade of the Twenties," *American Economic Review Supplement*, 36 (1946), pp. 1-10, อ้างโดย Seymour Martin Lipset, *Political Man*, New York: Anchor Books.
28. Engels, op.cit. p. 42
29. Ibid., p. 43.
30. Ibid., p. 43.
31. Ibid., p. 44.
32. Ibid., p. 46.
33. Ibid., p. 47.
34. Ibid., p. 47.
35. Ibid., p. 146.
36. แม้ว่าผลงานชิ้นนี้จะไม่อาจจัดว่าเป็นงานเขียนเชิงวารสารของมาร์กซ์ แต่ในที่นี้จะจัดว่าใช้ ทั้งนี้เพราะเป็นงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ของการปฏิวัติในช่วงนั้น
37. Engels, MWSW I, p. 430.

38. Ibid., p. 432.
39. Ibid., p. 433.
40. Ibid., p. 435.
41. Ibid., p. 435.
42. Ibid., p. 438.
43. Ibid., p. 438.
44. Ibid., p. 439.
45. MESW I., P. 222.
46. Ibid., p. 225.